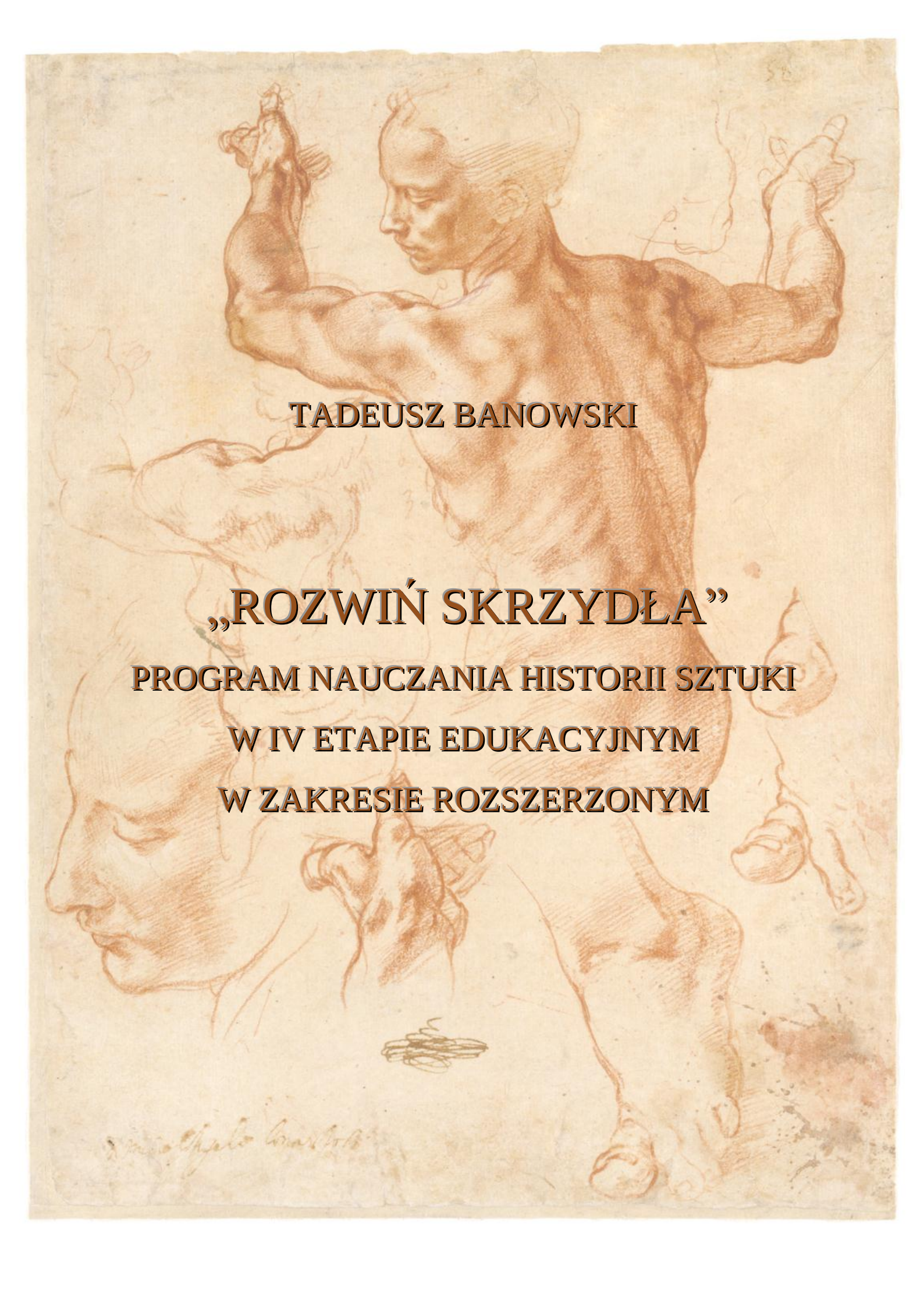

TADEUSZ BANOWSKI

„ROZWIŃ SKRZYDŁA”

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI

W IV ETAPIE EDUKACYJNYM

W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Spis treści

WSTĘP	2
Dlaczego historia sztuki? [2]. Ogólna charakterystyka i założenia programu [2]. Adresat programu [4]. Warunki realizacji programu [5].	
I. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA	6
Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji [6]. Tworzenie wypowiedzi [8]. Analiza i interpretacja tekstów kultury [9].	
II. TREŚCI KSZTAŁCENIA	10
Zagadnienia ogólne [11]. Dzieje sztuki [11].	
III. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW	20
Formy pracy [20]. Metody pracy [21]. Środki dydaktyczne [25]. Dostosowanie procesu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów [26].	
IV. OCENNIANIE I METODY SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIA	30
Założenia ogólne oceniania [30]. Założone osiągnięcia ucznia [30]. Metody sprawdzania osiągnięć uczniów [31]. Rodzaje i przykłady zadań do pisemnego sprawdzianu osiągnięć uczniów [31]. Kryteria oceniania [36].	
V. EWALUACJA PROGRAMU NAUCZANIA	39
ANEKS	41
Przykładowy scenariusz lekcji [42]. Przykłady testów sprawdzających [51]. Kanon dzieł z historii sztuki [61].	

Okładka: Michał Anioł Buonarroti, Studium do fresku Kaplicy Sykstyńskiej, Sybilla Libijska
[w:] [http://www.art-
wallpaper.com/16697/Buonarroti+Michelangelo/Studies+for+the+vault+frescoes+of+the+Sist
ine+Chapel+Libyan+Sibyl-1600x1200-16697.jpg](http://www.art-wallpaper.com/16697/Buonarroti+Michelangelo/Studies+for+the+vault+frescoes+of+the+Sistine+Chapel+Libyan+Sibyl-1600x1200-16697.jpg) (zgodnie z licencją Art.-Wallpaper.com)

Wstęp

1. Dlaczego historia sztuki?

Sztuka wydaje się najpełniejszym, szczególnie bogatym świadectwem minionych czasów. Dzięki niej poznajemy fakty, ideały i obyczaje epok tudzież kulturę społeczeństwa, przekazane bardzo komunikatywnym językiem.¹

Camillo Semenzato²

Historia sztuki zaliczana jest do nauk humanistycznych - zajmuje się zarówno dziełami sztuki, jak również piśmiennictwem o sztuce; bada zmiany i postęp w tworzeniu dziejów, pełni ogromną rolę w kształtowaniu osobowości i postaw człowieka, koreluje z historią i literaturą. Niezbędna przy tym jest znajomość teorii sztuki, która zajmuje się systematyzacją i opisem problemów artystycznych, poprzez analizę wkracza w proces badawczy dzieła sztuki, pomaga odnaleźć konteksty oraz wyjaśnia formowanie się poszczególnych stylów i ich rozwój.

Camillo Semenzato w powyższych słowach ukazuje wartość sztuki, która od zawsze towarzyszyła człowiekowi. Podkreśla przy tym jej rolę poznawczą. Dzięki sztuce nie tylko *poznajemy fakty, ideały i obyczaje epok tudzież kulturę społeczeństwa*, ale dzieła sztuki są uzewnętrznieniem przeżyć, formą komunikacji, pełnią rolę magiczną, czy - idąc za stwierdzeniem Władysława Tatarkiewicza - bawią, wzruszają bądź wstrząsają. Sztuka jest często odniesieniem do własnych przeżyć i wspomnień, pozwala przenieść się w świat pełen tajemnic, iluzji i marzeń. Semenzato zwraca uwagę na komunikatywność języka sztuki. Jest on niezbędny, aby sztukę właściwie odbierać, korzystać z informacji zawartych w wielkich dziełach, tworzyć wypowiedzi, zagłębić się w procesy dziejowe, przemiany historyczne i odniesienia kulturowe, poznać symbole, zrozumieć sens abstrakcji.

2. Ogólna charakterystyka i główne założenia programu

Program został opracowany zgodnie z podstawą programową nauczania historii sztuki zawartą w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

¹ Cyt. za: Waldemar Łysiak, *Malarstwo białego człowieka*, t. 1, Wyd. Kurpisz, Poznań 1997 s. 43

² Camillo Semenzato – włoski historyk sztuki, badacz renesansu, autor wielu książek poświęconych sztuce renesansowej.

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

Program spełnia wymagania zawarte w Podstawie Programowej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych w zakresie:

1. *celów kształcenia ogólnego:*

- *przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;*
- *zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;*
- *kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.*

2. *umiejętności:*

- *czytanie - umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;*
- *myślenie matematyczne - umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;*
- *myślenie naukowe - umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;*
- *umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie;*
- *umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;*
- *umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;*
- *umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się;*
- *umiejętność pracy zespołowej³.*

Program uwzględnia również zawarte w zaleceniach wstępnych nowej Podstawy Programowej zadania:

- *kontynuowania kształcenia umiejętności posługiwania się językiem polskim,*
- *przygotowania uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym,*
- *stwarzania warunków do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych,*
- *wychowania uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów,*
- *dostosowania zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych,*
- *kształtowania u uczniów postaw sprzyjających ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takich jak: uczciwość, wiarygodność,*

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17, zał. nr 4, s.1).

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej,

➤ *kształtowania postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji*⁴.

Podczas konstruowania programu zostały uwzględnione potrzeby ucznia rozpoczynającego kolejny, IV etap edukacyjny, wyposażonego w elementarną i podstawową wiedzę ogólną, potrafiącego dostrzec problemy współczesnego świata, przygotowanego do poszerzania zainteresowań, chcącego rozwijać się i uczestniczyć w odbiorze dzieł sztuki. Taka jest też misja każdej szkoły ponadgimnazjalnej – przygotowanie uczniów do korzystania ze zdobytej wiedzy i umiejętności, najnowszych technik multimedialnych, wykształcenie człowieka otwartego na europejskie i światowe wartości kultury, twórczo myślącego, wiedzącego jak się uczyć i doskonalić, potrafiącego planować i organizować swoją pracę.⁵

Układ programu, zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników, zawiera: wstęp, szczegółowe cele kształcenia i wychowania, treści nauczania i przewidywane osiągnięcia uczniów, procedury osiągania celów, opis założonych osiągnięć, propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia.

Atutem programu jest propozycja dołączenie przykładowych sprawdzianów i testów, które mogą posłużyć jako jedno z narzędzi ewaluacyjnych. Dołączono również kanon dzieł, który może ułatwić pracę nauczyciela w doborze materiału, a uczniowi posłuży jako pomoc dydaktyczna. W zakresie treści program przewiduje zagadnienia ogólne dotyczące historii i teorii sztuki, usystematyzowane dzieje sztuki z uwzględnieniem twórczości słynnych artystów i ich znaczenia dla rozwoju sztuki, innowacji technicznych i tradycji kulturowych. Szczególną uwagę zwrócono na układ treści nauczania posiadający układ liniowy z elementami spiralnymi oraz model hermeneutyczno-krytyczny, który towarzyszy współpracy z uczniem, poznawaniu świata i dokonywaniu zmian. Dzięki tym formom uczeń bez problemu będzie mógł odnaleźć swoje miejsce w zawłości i wieloaspektowości sztuki współczesnej i kształtowaniu się postawy człowieka XXI wieku. Zaproponowane techniki i metody pracy, wykorzystanie multimediów, portali internetowych oraz stosowanie form opisowych mają na celu uczyć myślenia przyczynowo–skutkowego, rozwijać wyobraźnię, pobudzić ciekawość ucznia i skłonić go do percepcji, autorefleksji, odnoszenia się do wytworów sztuki i tekstów kultury oraz ukształtować postawę poszukiwacza i obserwatora, potrafiącego rozwiązywać problemy i przyjmować określone postawy społeczne i obywatelskie. Program kładzie nacisk

⁴ Tamże, s. 2.

⁵ Korzystając z programu należy pamiętać o dostosowaniu go do zawartych w Statucie Szkoły: misji, przyjętej filozofii nauczania i wychowania.

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

na rozwój indywidualności ucznia, daje możliwość rozwijania zainteresowań sztuką, kształtuje kreatywność ucznia, uwrażliwia na piękno.

3. Adresat programu

Historia sztuki, mimo że jest nowym przedmiotem w szkołach ponadgimnazjalnych, rozwijać i poszerzać będzie wiadomości i umiejętności zdobyte w poprzednich etapach edukacyjnych na lekcjach plastyki, historii, języka polskiego czy wiedzy o kulturze realizowanej w szkołach ponadgimnazjalnych jako przedmiot obowiązkowy w zakresie podstawowym.

Program nauczania historii sztuki dla IV etapu edukacyjnego przeznaczony jest do realizacji w liceach i technikach w **zakresie rozszerzonym** w ilości **240 godzin**. Głównym **adresatem** programu jest nauczyciel historii sztuki, a zadaniem programu jest wspomaganie go w planowaniu procesu dydaktycznego, diagnozowaniu osiągnięć uczniów i rozwijaniu własnego warsztatu metodycznego. Nauczyciel decydujący się na pracę z wykorzystaniem programu powinien posiadać kwalifikacje określone rozporządzeniem MEN. Poza spełnieniem wymogów formalnych od współczesnego nauczyciela oczekuje się kreatywności, elastyczności i gotowości do podnoszenia kwalifikacji poprzez udział w różnych formach doskonalenia zawodowego.

Program jest również pomocny dla wydawców, twórców pomocy dydaktycznych, materiałów multimedialnych. Program zawiera również zalecenia dla szkoły w zakresie warunków, jakie powinna stworzyć oraz dla nauczyciela, któremu proponuje treści, metody pracy, sposób oceniania itd. Adresatem programu jest także rodzic, który może zapoznać się z układem treści, metodami pracy, kryteriami oceny swojego dziecka.

4. Warunki realizacji programu

4.1. Zadania szkoły

Szkoła powinna spełniać wymogi określone w Rozporządzeniu MEN, Dz.U. 2011 nr 6 poz. 23. Ponadto zadaniem szkoły jest umożliwienie uczniowi udziału w kulturze wysokiej, wydarzeniach artystycznych, wystawach stałych i czasowych organizowanych przez muzea i galerie (w tym przez Muzeum Narodowe). Szkoła powinna również zapewnić możliwość udziału uczniów w konkursach wiedzy z historii sztuki (np. w Olimpiadzie Artystycznej). Szkoła powinna stwarzać korzystne warunki do realizacji podstawy programowej, spełniać oczekiwania uczniów, być przyjazną ich rozwojowi.

4.2. Zadania nauczyciela

Nauczyciel historii sztuki powinien posiadać kwalifikacje zgodne z Dz. U. z 2009 r. nr 50, poz. 400. Nauczyciel powinien uwzględniać możliwości uczniów i dostosować wymagania edukacyjne do ich potrzeb. Zagadnienia powinny być ilustrowane dziełami sztuki właściwymi dla zagadnienia, okresu, kierunku lub artysty. Do nauczyciela należy wybór omawianych i analizowanych dzieł, jednak powinien on uwzględnić dzieła o charakterze reprezentatywnym.

4.3. Wyposażenie pracowni historii sztuki

Dla właściwej realizacji podstawy programowej pracownia historii sztuki powinna być wyposażona w sprzęt audiowizualny (rzutnik multimedialny z nagłośnieniem), komputer z dostępem do Internetu, wideotekę, bibliotekę podręczną (encyklopedie sztuki, literatura szczegółowa dotycząca epok, stylów, artystów, słowniki terminów sztuk pięknych lub słowniki plastyczne, wydawnictwa bieżące czasopism o sztuce itp.)

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

I. Szczegółowe cele kształcenia

W zapisach podstawy programowej wymienione zostały trzy cele kształcenia, będące wymaganiami ogólnymi:

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
2. Tworzenie wypowiedzi.
3. Analiza i interpretacja tekstów kultury⁶.

Cel ogólny nowej podstawy programowej jest doprecyzowany w zapisie dotyczącym treści nauczania, czyli celów szczegółowych. Z obserwacji i praktyki szkolnej wiadomo, że wpływ na sposób odbioru dzieła ma środowisko, z którego wywodzi się uczeń, jego otoczenie, rodzina, poziom wykształcenia rodziców, stosunek do tradycji oraz dorobku kulturowego. Innym czynnikiem, który wpływa na odbiór tekstu kultury jest predyspozycja ucznia do odbioru treści, emocje i nastrój dzieła, relacje międzyludzkie. Istotną rolę pełnią tu cechy nauczyciela, poziom jego kompetencji zawodowych (wiedza, umiejętności, system wartości), temperament, upodobania, preferencje, które wpływają na percepcję uczniów (polecenia, opinie, komentarze). Nowa podstawa programowa z historii sztuki daje nauczycielowi dowolność w doborze tematów, może więc on uwzględnić problemy, które go szczególnie interesują i na których zna się najlepiej. Takie zaangażowanie emocjonalne daje większe efekty, a pasje i zainteresowania mogą wpłynąć na rozwój uczniów i stać się nawet ich pasjami.

Tworzenie wypowiedzi jest formą kontaktu werbalnego i pozawerbalnego, w którym wykorzystane zostają zarówno tradycyjne środki wyrazu, jak i nowoczesne techniki twórcze i przekazy multimedialne. Ważne jest uświadomienie uczniowi kontekstów poszczególnych dzieł sztuki, ich korelacji z innymi dyscyplinami: literaturą, historią, filozofią a nawet matematyką czy fizyką. Należy uświadamiać też młodzieży interdyscyplinarny charakter, przenikanie się i uzupełnianie różnych dyscyplin naukowych i przedmiotowych.

Analiza i interpretacja tekstu kultury polega na szczegółowym wyjaśnieniu budowy i koncepcji oraz wydobywaniu sensów symbolicznych dzieła (znajomość kodu) i łączenie ich z różnymi kontekstami oraz z formami symbolicznymi należącymi do porządku istnienia. Uczeń najłatwiej odczytuje znaczenie dosłowne dzieła, ale na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej nauczyciel jest odpowiedzialny za wykształcenie umiejętności odczytywania dzieła na różnych poziomach, korzystając z wielu metodologii.

Cele szczegółowe niniejszego programu nauczania historii sztuki zostały sformułowane zgodnie z powyższymi wymaganiami i ujęte w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw ucznia.

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Wiedza:

- znajomość podstawowych terminów i pojęć z historii sztuki,
- znajomość periodyzacji dziejów sztuki - epoki, okresy, style,
- znajomość dyscyplin i szkół artystycznych

⁶ Tamże, s.58.

- znajomość twórczości wybitnych artystów i ich dzieł,
- znajomość cech stylistycznych charakterystycznych dla epoki, stylu, kręgu kulturowego,
- znajomość planów i układów przestrzennych charakterystycznych dla danej epoki, stylu,
- znajomość podstawowych technik plastycznych,
- znajomość tematów ikonograficznych, podstawowych atrybutów świętych, bogów, alegorii stosowanych w ikonografii,
- znajomość bieżących trendów i wydarzeń oraz nowych tendencji w sztuce.

Umiejętności:

- umiejętność tworzenia i stosowania definicji i pojęć z historii i teorii sztuki,
- umiejętność korzystania ze specjalistycznej/fachowej literatury, encyklopedii, słowników sztuk plastycznych, mediów,
- umiejętność rozpoznawania świętych, bogów i alegorii po ich atrybutach i cechach ich przedstawienia,
- umiejętność rozpoznawania i powiązania dzieła z artystą, epoką, stylem, kierunkiem, szkołą artystyczną,
- umiejętność wskazania artystów i dzieł niezwiązanych z żadnym kierunkiem,
- umiejętność powiązania planu architektonicznego lub układu przestrzennego z autorem, budowlą, epoką, stylem lub kręgiem kulturowym,
- umiejętność wskazania, rozpoznawania cech i warsztatu twórczości do artysty lub grupy artystów tworzących w określonym kierunku,
- umiejętność umiejscowienia dzieła w czasie i przestrzeni geograficznej,
- umiejętność rozpoznawania dzieła na podstawie cech stylu i warsztatu artysty,
- umiejętność powiązania dzieła z miejscem, w którym się znajduje (muzeum, galeria, kościół, państwo, miasto)
- umiejętność rozpoznawania podstawowych technik plastycznych, określania ich cech i przypisywania artystom charakterystycznych dla nich technik plastycznych,
- umiejętność określenia funkcji dzieła.

Postawy:

- kształtowanie postawy szacunku dla tradycji i dorobku kulturalnego dawnych pokoleń,
- wyrobienie postawy kreatywności w obcowaniu ze sztuką dawną i współczesną,
- poznawania różnych form kontaktu z dziełami sztuki,
- ukształtowanie postawy otwartości na sztukę najnowszą,
- poznawanie różnorodnych form aktywności artystycznej,
- rozwijanie potrzeby obcowania z dziełami sztuki i korzystania z dóbr kultury,
- poznawanie dziedzictwa narodowego oraz jego miejsca w kulturze Europy i świata,
- wzbogacenie języka o nowe pojęcia, poznanie ich funkcjonowania i użyteczności.

2. Tworzenie wypowiedzi.

Wiedza:

- znajomość cech poszczególnych stylów i kierunków,
- znajomość źródeł inspiracji artystycznych dzieł,
- znajomość wzajemnych oddziaływań poszczególnych stylów, kierunków artystów,
- znajomość źródeł tematów ikonograficznych,
- znajomość elementów składowych wypowiedzi pisemnej (kompozycja pracy, język, styl, opis ikonograficzny, analiza formalna, powiązania historyczne, umiejscowienie dzieła w okresie, epoce, stylu itd.),
- znajomość elementów analizy ikonograficznej (kompozycja, kolorystyka, światłocień, ekspresja),
- znajomość terminologii stosowanej w opisie dzieła,

Umiejętności:

- umiejętność porównywania poszczególnych stylów i kierunków z uwzględnieniem ich wzajemnych oddziaływań,
- umiejętność uwzględnienia w wypowiedzi źródeł inspiracji, znajomości mecenatów artystycznych, wydarzeń i uwarunkowań historycznych i kulturalnych,
- umiejętność określenia wpływu estetyki na cechy poszczególnych stylów,
- umiejętność rozpoznania tematu dzieła sztuki i jego ikonograficznych źródeł,
- umiejętność formułowania wypowiedzi na temat sztuki w sposób jasny, logiczny i rzeczowy,
- umiejętność zastosowania w wypowiedzi na temat sztuki właściwej kompozycji, poprawnego języka i stylu,
- umiejętność przeprowadzenia analizy ikonograficznej z zastosowaniem słownika symboli.

Postawy:

- organizowanie i doskonalenie własnego warsztatu pracy,
- rozwijanie odpowiedzialności za efekty pracy,
- poznawanie języka sztuki oraz jej znaczenia dla integracji współczesnego społeczeństwa,
- kształcenie umiejętności wartościowania zjawisk artystycznych pod względem treści i zastosowanych środków artystycznego wyrazu,
- uświadomienie możliwości współistnienia różnych systemów wartości,
- dostrzeganie tradycji i odrębności kulturowych w różnych okresach,
- kształtowanie postaw tolerancji wobec odmienności różnych kultur,
- kształtowanie wrażliwości na piękno sztuki.
- rozwijanie wrażliwości estetycznej.

3. Analiza i interpretacja tekstów kultury

Wiedza:

- znajomość sposobu opisu i analizy porównawczej dzieł,
- znajomość elementów składowych opisu cech formalnych dla architektury, malarstwa i rzeźby,

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

- znajomość faktów dotyczących stylów, dzieł i artystów,
- znajomość ważniejszych publikacji artystów, historyków i teoretyków sztuki oraz badaczy sztuki.

Umiejętności:

- umiejętność opisu i analizy porównawczej,
- umiejętność posługiwania się w opisie i interpretacji tekstów oraz wytworów kultury językiem plastycznym
- umiejętność interpretacji analizy tekstów pisarzy, filozofów, artystów i krytyków na temat sztuki,
- umiejętność oddzielenia faktografii od interpretacji i analizy autorskiej w publikowanych materiałach na temat sztuki,
- umiejętność konfrontowania własnych spostrzeżeń i poglądów z informacjami zawartymi w tekstach źródłowych,

Postawy:

- kształtowanie postawy refleksyjnej wobec wytworów kultury,
- rozwijanie postawy wartościującej i umiejętności formułowania sądów, opinii i ocen w oparciu o własne kryteria wartości,
- wyrobienie postawy krytycznej względem poglądów konwencjonalnych,
- dążenie do wyrobienia podglądów na temat wartości i postaw filozoficznych,
- rozwijanie dbałości o własny rozwój, poszerzanie własnej wiedzy i możliwości twórczych,
- wyrobienie poczucia znaczenia i wartości historii sztuki jako dziedziny nauki humanistycznej.

II. Treści kształcenia

Treści zaproponowane w programie uwzględniają różne dziedziny sztuki, więc należy poznać charakterystyczne dla nich pojęcia, dobrać odpowiednie narzędzia. Właściwy odbiór dzieła nie jest możliwy bez poznania specyfiki danej dziedziny. Można odbierać tekst emocjonalnie, ale jest to odbiór otwierający jedynie pracę nad dziełem i nie zawsze wystarcza, aby zrozumieć obraz, dzieło architektury, rzeźby czy inne działania plastyczne. Ważnym elementem pracy nauczyciela historii sztuki jest stworzenie bazy pojęć, które będą przydatne do odbioru, a następnie do analizy i interpretacji dzieła. Tworząc taki zasób pojęć, należy odwoływać się do wiedzy nabytej przez uczniów w szkole podstawowej i w gimnazjum w trakcie edukacji plastycznej. Uczniowie wyposażeni są już w podstawy takie jak:

- znajomość stylów i kierunków architektonicznych oraz kierunków sztuk plastycznych, umieszczanie ich w odpowiednim porządku chronologicznym,
- rozpoznawanie wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do polskiego i europejskiego dziedzictwa kulturowego,
- posługiwania się terminologią z zakresu danej dziedziny sztuki.

Ze względu na specyfikę przedmiotu, jakim jest historia sztuki, treści kształcenia zostały ujęte chronologicznie i podzielone na zagadnienia ogólne (m.in. wprowadzenie do przedmiotu, zapoznanie z podstawowymi pojęciami, technikami, periodyzacją i zagadnienia ikonograficzne związane z analizą i interpretacją dzieła, zapoznaniem z podstawowymi motywami ikonograficznymi) oraz dzieje sztuki. Zastosowano więc układ liniowy, poszczególne działy tworzą nierozzerwalną ciągłość. Jednocześnie, biorąc pod uwagę stopniowe wyposażanie uczniów w informacje i pojawiające się nawiązania do tematów wiedzy już wcześniej zdobytej, program odpowiada zasadom układu spiralnego. Dopatrzyć się również można kilku cech koncentryczności, gdyż zależności i związki występujące się w treściach powtarzają się i za każdym razem są pogłębiane.

Treści kształcenia zostały ujęte według zasady **pośredniego zagospodarowania programu**⁷. Realizacja programu tylko w zakresie rozszerzonym nie skupia się więc na określeniu minimum i maksimum programowego, a pozwala na wprowadzenie tzw. trzonu wspólnego (*core curriculum*). W przypadku, kiedy uczeń sam wybiera przedmiot, który chce realizować w zakresie rozszerzonym, zastosowanie takiego rozwiązania daje możliwość rozwoju i pozwala na osiągnięcie pozytywnych wyników podczas egzaminu maturalnego

Zaproponowanie powyższego układu i zasady w tworzeniu treści kształcenia daje uczniowi możliwość nie tylko zdobycia nowych informacji i tworzenia nowych twierdzeń, ale również pozwoli na rozszerzanie zasobu wiedzy i korzystanie z niej w określonych sytuacjach.

1. Zagadnienia ogólne

⁷ H. Komorowska, Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005, s. 25

1.1. Wprowadzenie do historii sztuki

- a. definicja i klasyfikacja sztuki na przestrzeni dziejów,
- b. periodyzacja sztuki, pojęcie epoki, stylu, kierunku, dziedziny i dyscypliny sztuki,
- c. podstawowe pojęcia i terminy z zakresu historii sztuki,
- d. dziedziny sztuki, techniki malarskie i graficzne,
- e. gromadzenie, badanie oraz opieka nad dziełami sztuki – muzea i galerie, kolekcje sztuki,
- f. artysta i działania artystyczne.

1.1. Ikonografia a ikonologia

- a) metody badania dzieła sztuki (analiza badań historyków i teoretyków sztuki),
- b) sposób analizy i interpretacji: analiza formalna, temat, treść, znaki, symbole,
- c) źródła ikonograficzne,
- d) motywy ikonograficzne,
- e) techniki plastyczne.

2. Dzieje sztuki

2.1. Sztuka prehistoryczna

- a) chronologia i charakterystyka,
- b) odkrycia i funkcja malowideł z Lascaux i Altamiry,
- c) ewolucja rzeźby paleolitycznej,
- d) początki architektury – od menhirów do Stonehenge,
- e) prehistoria na ziemiach polskich.

2.2. Sztuka starożytna

- a) **Sztuka Mezopotamii**
 - uwarunkowania geograficzne, wpływ religii i kultury,
 - cywilizacje Sumerów, Babilończyków, Asyryjczyków.
- b) **Starożytny Egipt**
 - uwarunkowania geograficzne,
 - chronologia sztuki egipskiej,
 - wpływ kultury, religii i podziałów społecznych,
 - kanon w malarstwie i rzeźbie, architektura sepulkralna, budowa świątyń.
- c) **Sztuka egejska**
 - sztuka cykladzka (idole – ich cechy i funkcja),
 - sztuka kretańska (Knossos),
 - sztuka mykeńska,
 - odkrycia archeologiczne Heinricha Schliemanna.
- d) **Sztuka grecka**
 - podział i ramy czasowe – od okresu archaicznego do hellenistycznego,
 - uwarunkowania geograficzne, wpływ religii i filozofii,
 - greckie pojęcie sztuki i piękna – znaczenie cywilizacji, filozofii, kultury, nauki,

- porządki architektoniczne,
- zabytki architektury - ewolucja planów świątyń,
- rzeźba w V i IV wieku p.n.e. (Fidiasz, Myron, Poliklet, Lizyp, Skopas, Praksyteles),
- malarstwo antyczne (m.in. style malarstwa wazowego, rozwój mozaiki; Agatarchos, Apollodoros i jego następcy),
- architektura i rzeźba hellenistyczna (szkoły rzeźbiarskie; Umierający Gal, Grupa Laokoona, Nike z Samotraki, Wenus z Milo),
- szkoła sykiońska (Apelles,) i attycka (Filoksenos),
- związki sztuki basenu Morza Śródziemnego z rozwojem.

e) Sztuka etruska i Starożytny Rzym

- wpływ kultury etruskiej na kształtowanie sztuki rzymskiej,
- położenie geograficzne i podział sztuki Starożytnego Rzymu,
- hellenizacja kultury rzymskiej,
- innowacje materiałowe i konstrukcyjne,
- rola Panteonu, plany świątyń rzymskich,
- architektura mieszkalna i użyteczności publicznej.
- cechy rzeźby portretowej i pomnikowej,
- malarstwo w Pompejach, rozwój techniki enkaustycznej i mozaiki.

2.3. Sztuka średniowieczna

a) Sztuka wczesnochrześcijańska

- obszar, zasięg i specyfika wczesnego chrześcijaństwa,
- dziedzictwo kultury antycznej,
- wizerunek Dobrego pasterza w rzeźbie,
- symbolika religijna,
- malarstwo katakumbowe,
- bazylika św. Piotra w Rzymie.

b) Sztuka Bizancjum

- zasięg terytorialny, ukształtowanie Bizancjum,
- rola dworu i Kościoła w rozwoju sztuki, wpływ Wschodu i Zachodu,
- pisanie ikon i bizantyjskie motywy ikonograficzne,
- malarstwo freskowe i mozaika kręgu bizantyjskiego.

c) Sztuka przedromańska (karolińska i ottońska)

- wpływ chrystianizacji na rozwój kultury średniowiecza,
- podział i zasięg obszarowy,
- znaczenie Karola Wielkiego dla sztuki (kaplica pałacowa w Akwizgranie, Sankt Gallen),
- główne założenia stylistyczne sztuki ottońskiej (Kościół św. Michała w Hildesheim, malarstwo miniaturowe).

d) Sztuka romańska

- powstanie romanizmu, rola zakonów w kształtowaniu sztuki,

- poglądy na sztukę św. Bernarda z Clairvaux i Sugeriusza,
- charakterystyka architektury romańskiej we Francji i Włoszech,
- cechy stylistyczne, funkcja i rzeźby, plastyka romańska,
- rozwój romanizmu w Polsce – uwarunkowania historyczne, religijne i społeczne,
- przykłady architektoniczne w Polsce – rola zakonów w kształtowaniu sztuki,
- zabytki plastyki i rzeźby romańskiej (m.in. Drzwi Gnieźnieńskie, kolumny ze Strzelna)

e) Sztuka gotycka

- chronologia sztuki gotyckiej w Europie,
- cechy i symbolika katedry gotyckiej we Francji, znaczenie opata Sugera,
- charakter gotyku angielskiego, włoskiego i północnego,
- specyfika plastyki gotyckiej,
- architektura świecka,
- styl międzynarodowy,
- motywy ikonograficzne w gotyku,
- tablicowe malarstwo gotyckie,
- charakterystyka rzeźby gotyckiej w Polsce (przełomowe znaczenie twórczości Wita Stwosza).

2.4. Renesans - pochodzenie terminu „renesans”, źródła humanizmu, ośrodki sztuki renesansowej, rozwój i rodzaje mecenatów.

a) Malarstwo niderlandzkie XV wieku

- nowatorstwo Roberta Campina i Jana van Eycka (zastosowanie techniki olejnej),
- twórczość Rogera van der Weydena, Hugona van der Goes, Dirka Bouts i Hansa Memlinga,
- indywidualizm malarstwa Hieronima Boscha.

b) Renesans niemiecki

- znaczenie reformacji w twórczości Mathiasa Grünewalda, Albrechta Dürera, Lucasa Cranacha Starszego,
- wpływy włoskie w malarstwie Dürera.

c) Protorenesans włoski

- rywalizacja Sieny i Florencji,
- cechy bizantyjskie w malarstwie (Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Cimabue, bracia Lorenzetti)
- mowy rodzaj estetyki w malarstwie, dorobek artystyczny i znaczenie fresków Giotto.

d) Quattrocento

- znaczenie Florencji jako kolebki renesansu,
- znaczenie działalności rzeźbiarskiej Lorenza Ghibertiego i Donatella,
- wkład Brunelleschiego w rozwój architektury włoskiej, dzieła Albertiego

- osiągnięcia XV-wiecznych malarzy włoskich (Tomasso Masaccio, Sandro Botticelli, Domenico Ghirlandaio, Fra Angelico, Paolo Ucello, Piero della Francesca, Mantegna).
- e) **Dojrzały renesans we Włoszech**
 - człowiek renesansu – Leonardo da Vinci,
 - znaczenie twórczości Michała Anioła,
 - ideał piękna i klasyczna koncepcja malarstwa Rafaela,
 - kolorysta weneccy (od Belliniego do Tycjana),
 - architektura dojrzałego renesansu (Donato Bramante, budowa Bazyliki św. Piotra w Rzymie),
 - klasycyzujące formy Andrea Palladia i jego znaczenie dla historii architektury.
- f) **Renesans i manieryzm w Polsce**
 - działalność Berrecciego i Florentczyka
 - cechy polskiej rzeźby nagrobkowej (Bartolomeo Berrecci, Santi Gucci, Giovanni Maria Padovano),
 - wpływy włoskie i niderlandzkie w Polsce, rozwój manierystyczny Gdańska.
 - urbanistyczne osiągnięcia Bernarda Moranda,
 - architektura mieszczańska, zabudowa ratuszowa,
 - malarstwo miniaturowe i tablicowe.
- g) **Pomiędzy renesansem a manieryzmem; manieryzm**
 - odejście od idei renesansowych w późnej twórczości Michała Anioła i Rafaela,
 - oryginalność twórczości Petera Bruegla St.,
 - tajemnica portretów Hansa Holbeina, zasługi dla pejzażu Albrechta Altdorfera,
 - różne drogi malarskie włoskich manierystów (Jacopo da Pontormo, Rosso Fiorentino, Bronzino, Parmigianino, Tintoretto),
 - elementy bizantyjskie i indywidualizm malarstwo El Greca,
 - spiralność rzeźby manierystycznej (Benvenuto Cellini, Giovanni da Bologna),
 - szkoła w Fontainebleau, ornamentyka manierystyczna,

2.5. Barok i rokoko - pojęcie i cechy baroku jako stylu, znaczenie kontrreformacji

- a) **Barok we Włoszech**
 - nowatorstwo malarstwa Caravaggia, twórczość caravaggionistów,
 - iluzjonistyczne malarstwo freskowe (Pietro da Cortona, Andrea del Pozzo),
 - rzeźba i architektura barokowa we Włoszech (Gianlorenzo Bernini, Carlo Maderna, Francesco Borromini),
 - architektura pałacowa i ogrodowa,
- b) **Architektura poza granicami Włoch**
 - Wiedeń jako centrum artystyczne Cesarstwa Austriackiego,
 - pielgrzymkowy charakter niemieckiej architektury sakralnej,
 - klasycyzująca odmiana architektury barokowej w Anglii.
- c) **Barok we Flandrii i Holandii**

- malarstwo flamandzkie (Peter Paul Rubens, Antoon van Dyck, Jacob Jordaens) i hiszpańskie (Diego Velázquez, Francisco de Zurbarán),
- malarstwo holenderskie (Jan Vermeer van Delft, Rembrandt van Rijn, Frans Hals),
- d) Barok w Hiszpanii**
 - dekoracyjność architektury hiszpańskiej, churrigueryzm,
 - wkład Velázqueza w rozwój portretu,
 - indywidualizm stylu Bartoloméa Estebana Murilla,
 - ekspresyjny wymiar obrazów Jusepe de Ribery,
 - mistycyzm i atmosfera kontemplacji u Francisco de Zurbarána.
- e) Charakter sztuki barokowej we Francji**
 - malarstwo i rzeźba (m.in. cechy twórczości Georges de la Toura, Claude'a Lorraina oraz Hyacinthe 'a Rigauda, nurt klasycyzujący Nicolasa Poussina),
 - architektura klasycyzująca i pałacowo-ogrodowa (fasada Luwru, Wersal).
- f) Barok w Polsce**
 - chronologia, sytuacja polityczno-społeczna,
 - mecenat królewski, magnacki i kościelny,
 - portret sarmacki i trumienny,
 - przykłady architektury, rzeźby, malarstwa.
- g) Rokoko**
 - pochodzenie terminu,
 - ukształtowanie rokoka jako nurtu stylowego we Francji,
 - architektura, ornamentyka, dekoracje wnętrz,
 - nowa tematyka w malarstwie (fêtes champêtres i fêtes galantes),
 - nowe ujęcie martwej natury.

2.6. Klasycyzm – pochodzenie terminu, klasycyzm a neoklasycyzm, tło historyczne, rola filozofii, zainteresowanie sztuką starożytną, chronologia,

- a) Klasycyzm na Zachodzie Europy**
 - wzory neoklasyczne w architekturze i rzeźbie
 - etos rewolucji francuskiej w malarstwie Jacquesa Louisa Davida,
 - estetyka malarstwa Dominika Ingresa,
- b) Klasycyzm w Polsce**
 - rola mecenatu Stanisława Augusta Poniatowskiego,
 - architektura klasycystyczna,
 - działalność Marcella Bacciarellego,
 - malarstwo wedutowe i freskowe Canaletta,

2.7. Sztuka XIX wieku

- a) Romantyzm i historyzm**
 - preromantyzm w Anglii,
 - Francisco de Goya y Lucientes jako artysta rodzajowy, demoniczny i historyczny,

- cechy światopoglądu romantycznego,
- romantyzm we Francji jako reakcja na klasycyzm (Theodore Gericault, Eugene Delacroix),
- panteistyczny charakter malarstwa Caspara Davida Friedricha,
- różne oblicza pejzażu w malarstwie angielskim (William Turnera, John Constable),
- źródła i fazy rozwojowe historyzmu,
- przykłady zabytków – neostyle i eklektyzm.
- b) Prerafaelici**
 - założenia grupy,
 - cechy stylistyczne sztuki prerafaELITÓW,
 - malarze związani z bractwem (William Holman Hunt, John Everett Millais, Dante Gabriel Rossetti).
- **Realizm**
 - cechy kierunku,
 - przedstawiciele realizmu we Francji (Gustaw Courbet, Jean-François Millet i Honoré Daumier),
 - malarze szkoły z Barbizon (Théodore Rousseau, Camille Corot, Jean-François Millet, Józef Szermentowski),
 - realizm w Rosji – pieriedwiżnicy,
- **Akademizm** w malarstwie
 - cechy ideowe, pojęcie akademii i akademizmu,
 - hierarchizacja tematów,
 - przedstawiciele akademizmu w malarstwie (Alexandre Cabanel, William-Adolphe Bouguereau).
- **Malarstwo XIX wieku w Polsce**
 - **nurt akademicki** (Henryk Rodakowski, Józef Simmler, Henryk Siemiradzki),
 - **nurt romantyczny** (Piotr Michałowski, Henryk Rodakowski, Artur Grottger),
 - **nurt realistyczny** (Wojciech Gerson, Maksymilian Gierymski, Aleksander Gierymski, Józef Chełmoński),
 - realizm historyczny (Jan Matejko, Wojciech Gerson).
- **Symbolizm**
 - założenia symbolizmu, teoria Alberta Auriera
 - przedstawiciele symbolizmu we Francji (Gustave Moreau, Pierre Puvis de Chavannes, Odilon Redon) i Szwajcarii (Arnold Böcklin), związek innych artystów z symbolizmem (Paul Gauguin, James Ensor, Gustaw Klimt),
 - artyści związani ze szkołą z **Pont Aven** (np. Émile Bernard, Paul Sérusier, Władysław Ślewiński) i działalność **nabistów** (np. Maurice Denis, Pierre Bonnard, Édouard Vuillard).
- **Impresjonizm i neoimpresjonizm**
 - znaczenie Édouarda Maneta dla stylu impresjonistów,
 - narodziny impresjonizmu, cechy stylowe i technika,

- cechy twórczości impresjonistów francuskich (Claude Monet, August Renoir, Camille Pissarro, Edgar Degas),
- rzeźba impresjonistyczna (Edgar Degas),
- założenia teoretyczne i cechy stylistyczne neoimpresjonizmu (pointylizm),
- charakterystyka twórczości Paula Signaca i Georges'a Seurata.
- **Postimpresjonizm**
 - ramy czasowe i cechy malarstwa postimpresjonistów,
 - twórczość Vincenta van Gogha,
 - syntetyzm i cloisonizm w twórczości Paula Gauguina,
 - dyscyplina kompozycji i formy w obrazach Paula Cézanne'a,
 - technika Henriego Toulouse-Lautreca (rozwój plakatu).
- **Secesja**
 - założenia, cechy stylowe i ośrodki twórcze secesji,
 - cechy architektury (Antonio Gaudí, Josepha Maria Olbrich, Victor Horta),
 - rzeźba secesyjna (August Rodin),
 - twórczość malarzy secesyjnych (Gustaw Klimt, Alfred Beardsley, Alfons Mucha),
 - wzornictwo użytkowe (Louis Tiffany)
- **Młoda Polska**
 - **epizod impresjonistyczny** w malarstwie (Aleksander Gierymski, Józef Pankiewicz, Władysław Podkowiński),
 - **echa symbolizmu i secesji** (Jacek Malczewski, Józef Mehoffer, Ferdynand Ruszczyc, Wiesław Weiss, Witold Wojtkiewicz, Stanisław Wyspiański, Olga Boznańska),
 - wielostronna działalność artystyczna Stanisława Wyspiańskiego,
 - **rzeźba młodopolska** (Bolesław Biegas, Konstanty Laszczka, Xawery Dunikowski, Wacław Szymanowski),
 - narodowy **styl zakopiański** w architekturze (Stanisław Witkiewicz)

2.8. Sztuka XX wieku

b. Kierunki I połowy XX wieku

- pojęcie i cechy awangardy, manifestu, programowości w sztuce
- **fowizm**: bezprogramowość, nowe środki artystyczne, malarstwo André Deraina, Henriego Matisse'a i Maurice'a Vlamincka,
- **kubizm**: fazy rozwoju, działalność artystyczna Pabla Picassa i Georges'a Braque'a, powiązania innych artystów z kubizmem – orfizm i grupa Section d'Or; etapy twórczości i działalność Picassa poza kubizmem,
- **ekspresjonizm**: światopogląd i działalność grup Die Brücke i Der Blaue Reiter, ekspresjonizm we Francji, Austrii, Meksyku, artyści poza ugrupowaniami (Edvard Munch, Georges Rouault),
- **Nowa Rzeczowość**: założenia i cechy kierunku, przedstawiciele (George Grosz, Otto Dix, Maksa Beckmann)

- **futuryzm**: wpływ rewolucji technicznej, manifesty, przedstawiciele futuryzmu w malarstwie (Giacomo Balla, Carlo Carrà, Gino Severini), rzeźbie (Umberto Boccioni) i architekturze (Antonio Sant'Elia), futuryzmu rosyjski (łucyzm),
 - **École de Paris**: utworzenie szkoły, wielokierunkowy charakter, przedstawiciele (Marc Chagall, Mojżesz Kisling, Amadeo Modigliani, Chaim Soutine, Eugeniusz Zak, Tadeusz Makowski)
 - **abstrakcjonizm**: teoria i pojęcie, rodzaje abstrakcji, znaczenie Wasilija Kandinsky'ego, organiczna rzeźba abstrakcyjna (Constantin Brâncuși, Henry Moore)
 - **konstruktywizm**: założenia kierunku, znaczenie artystów rosyjskich (Aleksander Rodczenko, Władimir Tatlin), suprematyzm (Kazimierz Malewicz), neoplastycyzm (Piet Mondrian, Gerrit Rietveld, grupa De Stijl), styl międzynarodowy w architekturze (Frank Lloyd Wright, Le Corbusier, Walter Gropius i szkoła Bauhausu),
 - **dadaizm**: założenia i cechy kierunku, ready-mades i działania Marcela Duchampa, prace Mana Raya i Kurta Schwittersa,
 - **surrealizm**: manifest surrealistyczny (André Breton), założenia kierunku, wpływ dadaistów, malarstwa metafizycznego Giorgia de Chirica, filozofii Freuda i Carla Junga, twórczość surrealistów (Salvador Dali, René Magritte, Joan Mirò, André Masson, Max Ernst), specyfika twórczości i akcenty surrealistyczne Marca Chagalla,
 - **socrealizm**: rola sytuacji politycznej, geneza, przedstawiciele w malarstwie i rzeźbie (Wiera Muchina, Isaak Brodski, Aleksander Kobzdej, Włodzimierz Zakrzewski), cechy i przykłady architektury (Uniwersytet im. Łomonosowa w Moskwie, Nowa Huta w Krakowie, Pałac Kultury i Nauki i Stadion Dziesięciolecia w Warszawie),
- c. **Kierunki i stowarzyszenia awangardowe w Polsce**
- **formiści** (ekspresjoniści polscy): inspiracje, założenia, przedstawiciele w malarstwie (Tytus Czyżewski, Andrzej i Zbigniew Pronaszko, Leon Chwistek, Stanisław Ignacy Witkiewicz) i rzeźbie (Xawery Dunikowski),
 - **Rytm**: cechy stowarzyszenia i przedstawiciele w malarstwie (Eugeniusz Zak, Tadeusz Makowski), grafice (Zofia Stryjeńska, Władysław Skoczylas) i rzeźbie (Jan Szczepkowski, Henryk Kuna),
 - **Blok i Praesens**: program i cechy, przedstawiciele (Władysław Strzemiński, Katarzyna Kobro, Henryk Stażewski, Mieczysław Szczuka), działalność a.r.,
 - **Komitet Paryski**: idea powstania, cechy, przedstawiciele (Jan Cybis, Józef Czapski, Artur Nacht-Samborski, Zygmunt Waliszewski),
 - **Grupa Krakowska**: charakter działalności, poglądy, przedstawiciele (Maria Jarema, Jonasz Stern, Jerzy Nowosielski, Tadeusz Brzozowski, Tadeusz Kantor).
- d. **Sztuka II połowy XX wieku** – pojęcie neoawangardy, stosunek do działań awangardowych, znaczenie Nowego Jorku jako centrum sztuki

- **ekspresjonizm abstrakcyjny**: taszyzm, informel, action painting, color field painting znaczenie działań Jasczona Pollocka, Willema de Kooninga, Marka Rothki, Wolsa, Hansa Hartunga,
- **pop-art**: geneza, program i zasięg, znaczenie Independent Group, przedstawiciele w Anglii (Richard Hamilton, David Hockney), Stanach Zjednoczonych (Jasper Johns, Roy Lichtenstein, César Baldaccini, Claes Oldenburg, Tom Wesselmann, Andy Warhol),
- **op-art**: nazwa kierunku, technika, cechy charakterystyczne, przedstawiciele (Victor Vasarely, Bridget Riley, Jesus-Rafael Soto),
- **sztuka figuratywna**: powojenna twórczość Picassa, **neofiguracja** w malarstwie Francisza Bacona i rzeźbie Alberta Giacomettiego,
- **hiperrealizm** w twórczości Richarda Estesa, Ralpha Goingsa, Douane'a Hansona, Rona Muecka,
- **environment** (George Segal, Robert Rauschenberg, Edward Kienholz),
- dystans do tradycyjnej sztuki w działaniach **fluxus** (Wolf Vostell, Joseph Beuys),
- cechy **happeningu** na przykładzie działań artystycznych Tadeusza Kantora, Yvesa Kleina i Claesa Oldenburga,
- **performance** jako żywa sztuka ciała – Zbigniew Warpechowski, Ewa Partum i Jerzy Bereś, Zofia Kulik,
- dematerializacja sztuki przez **konceptualistów**: Josepha Kosutha i Jerzego Rosołowicza,
- wykorzystanie ziemi i ingerencje w środowisko naturalne — **land-art** Roberta Smithsona, Christa, Richarda Longa, Dennisa Oppenheima, Jacka Tylickiego,
- odwrót od sztuki tradycyjnej skupiony wokół sztuki ubóstwa w **arte povera** (Piero Manzoni, Michelangelo Pistoletto, Pino Pascali, Mario Merz),
- ograniczenie środków plastycznych i operowanie uproszczoną bryłą w działaniach przedstawicieli **minimal-art** – Carla Andre i Sola LeWitta,
- ruch jako ekspresyjny i konstrukcyjny element dzieła – **sztuka kinetyczna** (Nicolas Schöffer, Jean Tinguely, Alexander Calder)
- **postmodernizm** i tendencje we współczesnej architekturze: cechy **high-tech** (Renzo Piano i Richard Rogers); **dekonstruktywizm** w budowlach Franka Gehry'ego i Petera Eisenmana, neomodernizm architektury końca XX wieku (Rem Koolhaas, Richard Meier),
- **polska szkoła plakatu**: tematyka, cechy warsztatowe, twórcy (m.in. Henryk Tomaszewski, Franciszek Starowieyski, Waldemar Świerzy),
- twórczość innych malarzy polskich XX wieku: Bronisław Linke, Andrzej Wróblewski, Roman Opalka, Jerzy Duda-Gracz, Stefan Gierowski, Zbigniew Beksiniński,
- tendencje we współczesnej **rzeźbie polskiej** (Katarzyna Kozyra, Magdalena Abakanowicz, Alina Szapocznikow, Władysław Hasior, Mirosław Bałka),

- ✦ **sztuka krytyczna:** cechy sztuki lat 90. w Polsce, zakres działania, twórcy krytyczni (Katarzyna Kozyra, Zbigniew Libera, Dorota Nieznalska, Robert Rumaś, Alicja Żebrowska, Artur Żmijewski),
- e. **aktualne tendencje** w sztuce – śledzenie wystaw sztuki współczesnej, przegląd prasy i innych wydawnictw o sztuce.

III. Sposoby osiągnięcia celów

Jednym z głównych założeń procesu nauczania jest przygotowanie ucznia do samodzielnego i odpowiedzialnego korzystania z dziedzictwa kulturowego, do podejmowania ważnych decyzji i świadomych wyborów. Zadaniem nauczyciela jest odpowiednie dobranie metod nauczania, dokonanie wyboru i rodzajów zadań oraz wskazywanie uczniom, jak umiejętnie stosować strategie uczenia się.

Nauczyciel, jako organizujący proces nauczania, powinien zastosować takie metody i formy pracy, które pomogą rozwinąć i pogłębić między innymi wiedzę zdobytą podczas wcześniejszych etapów edukacyjnych, będą kształtować myślenie czasowo-przestrzenne i przyczynowo-skutkowe, wyciąganie odpowiednich wniosków, analizowanie i łączenie faktów, spostrzegawczość, formułowanie ocen i sądów. Proces osiągnięcia celów i realizacja treści kształcenia powinny uwzględniać indywidualne zdolności i predyspozycje uczniów, różne rodzaje przyswajalności wiedzy. Dlatego też spośród wielu należy korzystać z takich metod i form pracy, które sprawdzą się zarówno w pracy z uczniem zdolnym jak również z uczniem słabym lub sprawiającym trudności edukacyjno-wychowawcze.

Historia sztuki jest przedmiotem, którego specyfika pozwala łączyć metody tradycyjne z nowatorskimi. Podczas zajęć lekcyjnych powinny pojawić się zarówno metody podające, jak i problemowe, aktywizujące oraz eksponujące, programowe (z użyciem komputera), praktyczne. W programie umieszczone zostały propozycje niektórych form i metod, rozwiązania stosowane w pracy z uczniem zdolnym, słabym i sprawiającym trudności edukacyjno-wychowawcze.

1. Formy pracy

1.1. Praca indywidualna

Podczas pracy indywidualnej uczeń wie, jakiej partii materiału i w jakim czasie się nauczy. Forma ta służy głównie utrwalaniu zagadnień przeprowadzonych podczas lekcji a nie poszukiwaniu wiedzy. Można ją stosować podczas zadań różnicujących poziom umiejętności uczniów, dzieląc zadania na trudniejsze dla uczniów zdolnych a łatwiejsze dla uczniów słabych. Najczęściej pojawia się na lekcjach przeznaczonych na opanowanie nowego materiału, podczas wykonywania zadań samodzielnych, na zajęciach kontrolnych oraz w pracach domowych. **Zaletą** tej formy jest możliwość indywidualizacji treści, kontrola tempa uczenia się oraz możliwość kontroli przebiegu pracy ucznia i jej efektów. **Celem** pracy indywidualnej jest kształtowanie u uczniów samodzielnego rozwiązywania problemów.

1.2. Praca w grupach

Podczas pracy w grupach uczniowie mogą uzyskiwać informacje od siebie nawzajem, wymieniać się wiadomościami i spostrzeżeniami. Forma ta sprzyja pomocy uczniom słabszym, pozwala przełamać trudności pracy indywidualnej. Należy zwrócić uwagę na dyscyplinę i kontrolować grupy, by nie trwoniły czasu przeznaczonego na zajęcia a czas pracy grupowej nie może być zbyt długi. Praca w grupach uczy odpowiedzialności, wspomaga tworzenie więzi między uczniami i partnerstwa

1.3. Praca z całym zespołem klasowym

Podczas korzystania z takiej formy wszyscy uczniowie pracują równocześnie. Nauczyciel może dokonać prezentacji przygotowanego materiału, przekazuje treści. Ważne jest zaangażowanie wszystkich uczniów poprzez np. zadawanie pytań, uzupełnianie przez uczniów w przypadku nawiązania do treści powracających, wyciąganie wniosków.

2. Metody pracy

Od wyboru i zastosowania metody pracy zależy zdolność zapamiętywania uczniów. Aby zrealizować zamierzone cele i treści przedmiotu o tak specyficznej formie, gdzie treści powiązane są z obrazami, nie należy ograniczać się do stosowania jednej metody – zamierzony efekt nauczyciel osiągnie stosując kilka metod, łącząc je w zależności od możliwości i zapotrzebowania ucznia. **Metody tradycyjne**, takie jak **wykład informacyjny, opis, opowiadanie, prelekcja i pogadanka** należy łączyć z metodami aktywizującymi. Zastosowanie aktywizujących metod nauczania zapewni uczniom poczucie, że są autorami lub współautorami lekcji, zostaną zmotywowani do działania i możliwości rozwijania twórczego myślenia, kreatywności, integracji wiedzy różnych przedmiotów. Stosowanie metod aktywizujących kształtuje umiejętności współpracy i komunikacji w grupie, organizowania pracy własnej i innych. Rozbudzają one również zainteresowania, uczniom dają możliwość uczestniczenia w procesie dydaktycznym, ułatwiają przyswajanie wiedzy, wspomagają dążenie do sukcesu. Przygotowanie zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących wymaga przemyślenia i zaplanowania, dyscypliny czasowej, sposobu przekazania problematyki. Istotną rolę pełni sala lekcyjna – jej wielkość, kształt, sposób ustawienia ławek i krzeseł, sposób jej oświetlenia, miejsca na wyświetlenie prezentacji, pokazania filmu, podłączenie do Internetu itp. W przygotowaniu efektywnych zajęć ważne jest staranne rozplanowanie czasu. Poniżej przedstawione zostały propozycje **metod aktywizujących** przydatnych w nauczaniu historii sztuki.

2.1. Metoda przypadków

Metoda przypadków polega na zapoznaniu się z wydarzeniem rzeczywistym, a następnie na pozyskaniu dodatkowych informacji, które zostaną poddane analizie i wyborze rozwiązań. Jest więc metodą badania i interpretacji określonych zdarzeń, ich przyczyn. Dotyczy wieloaspektowego rozumienia badanego problemu, „uczenia się na błędach” – dyskusowania i wyboru właściwych rozwiązań. Metoda przypadku

może być wykorzystywana podczas zajęć ze sztuki współczesnej, analizy tekstów o definicji sztuki, pojęciu piękna na przestrzeni dziejów, czy rodzajów interpretacji, ponieważ uczy wieloaspektowego widzenia problemu, patrzenia pod różnymi aspektami i stosowania różnych rozwiązań. Prowadzi też do porównania poglądów, uczy poszanowania zdania innych.

2.2. Metoda projektu

Metoda projektu jest czasochłonna i wymaga zaangażowania ze strony uczniów i nauczyciela. Składa się z kilku etapów: przygotowania i planowania pracy, zbierania materiałów i opracowywania, prezentacji projektu na zajęciach szkolnych. Uczniowie mogą pracować nad krótkimi projektami na temat, np. twórczości artysty, prezentacji kierunku, tendencji artystycznych w danym kraju itp. Metoda ta rozwija samodzielną i aktywną pracę uczniów, pozwala na zastosowanie multimediów (prezentacja w programie Power Point, montaż filmowy, pokaz slajdów i in.).

2.3. Portfolio

Portfolio, czyliteczka polega na zbieraniu przez ucznia materiałów na określony temat i gromadzeniu ich w teczce. Na portfolio składa się kilka etapów: wstępny (określenie zasad, czasu pracy i rodzaju gromadzonych materiałów, ustalenie kryteriów oceniania), zasadniczy (poszukiwanie, gromadzenie i porządkowanie materiałów i ich porządkowanie w teczce), końcowy (prezentacja efektów pracy i ich ocena). Tworząc teczkę uczniowie mają możliwość korzystania z wszelkich dostępnych zasobów: literatury, filmów, czasopism, Internetu. Pozyskiwanie materiałów może odbywać się grupowo, ale tworzenie teczki uczeń realizuje indywidualnie. Portfolio najbardziej sprawdza się podczas pracy z uczniem zdolnym w przygotowaniu, np. do konkursu, matury lub olimpiady. Metoda ta daje możliwość poszerzania i systematyzowania wiedzy, sprawdza dojrzałość ucznia do samodzielnej pracy, a jednocześnie stawia wysoką poprzeczkę wymagając systematyczności i kreatywności. Odmianą tradycyjnego portfolio w postaci teczki jest **e-portfolio**, w którym dokonania można dokumentować na portalach udostępnionych przez szkołę, portalach społecznościach, edukacyjnych itp.

2.4. Myślenie obrazami

Myślenie obrazami jest metodą, która wykorzystywana może być podczas analizy i interpretacji dzieła. Rola nauczyciel polega na przygotowaniu reprodukcji, slajdów i innych materiałów wizualnych (z pominięciem dźwięku), instruktażu, pytań dla uczniów o treści zawarte w obrazie, detale, konteksty. Uczniowie poszukują różnych odpowiedzi, rozwiązań i prezentują swoje spostrzeżenia. Metoda myślenia obrazami rozwija umiejętności krytycznego wykorzystania i przetwarzania informacji zawartych w obrazach, mobilizuje do zadawania pytań, pobudza zmysł obserwacji, zmusza do refleksji nad motywami zawartymi w dziele, pobudza dociekliwość,

skłania do krytycznej analizy, daje możliwość odczytania symboli i wymiany informacji pomiędzy uczniami, prowadzi do źródeł i kodów zawartych w dziele.

2.5. Metoda analizy materiału źródłowego

Metoda ta polega na analizie artykułów, recenzji, opinii, audycji radiowych, tekstów źródłowych. Nie należy do najłatwiejszych, trzeba jednak podkreślić, że ma ona ogromną wartość – jej celem jest bowiem rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania informacji, ćwiczenie umiejętności selekcji informacji oraz krytycznej ich analizy. Istotną rolę odgrywa analiza kontekstu historycznego – uczniowie zastanawiają się nad specyfiką danej epoki, sytuacją polityczną, w której dany tekst powstał, nad uwarunkowaniami geograficznymi kręgu kulturowego, nad wpływami na twórczość artysty lub dzieł itd. Metoda ta może więc być wykorzystywana przez uczniów „poszukających” i ciekawych różnych rozwiązań, daje możliwość wieloaspektowego widzenia problemu.

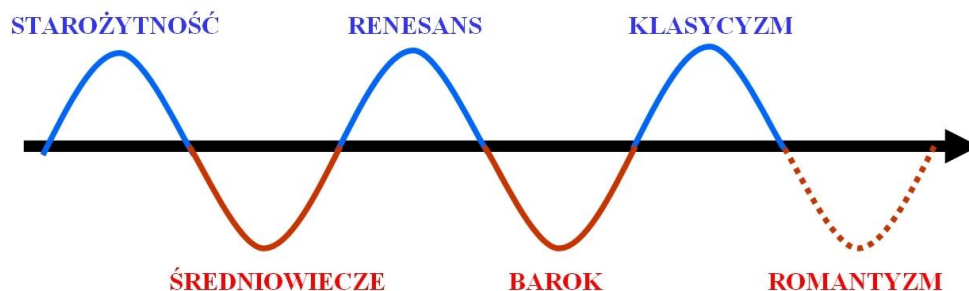
2.6. Mapa myśli (mapa mentalna)

Mapa myśli jest metodą, z której bardzo często korzysta się w edukacji. Polega ona na wizualnym przedstawieniu problemu za pomocą rysunku, schematu, haseł, symboli, znaków, ilustracji itp. Opiera się ona na schemacie (na środku umieszcza się hasło główne – tytuł, od którego umieszcza się odnośniki ze słowami problemowymi – kluczami, od nich następne linie z informacjami). Mapy myśli mogą być bardzo rozbudowane a poszczególne informacje można różnicować kolorami, kształtami, wzbogacać ilustracjami; przybierają wówczas formę plakatu. Podczas prezentacji map uczniowie mogą je uzupełniać, poznając temat z różnych punktów widzenia a tak sporządzona mapa systematyzuje wiadomości jest pomocą podczas powtórek. W historii sztuki tą metodą można utworzyć schematy dotyczące całego okresu, kierunku, twórczości malarza; można też skupić się również na motywach ikonograficznych, dziedzinach sztuki, technikach stosowanych przez artystów itp. Mapę myśli uczeń może tworzyć w dowolnie obrany sposób i za pomocą dowolnie wybranych materiałów – ważne jest, by dla niego samego stanowiła pomoc w osiągnięciu celu edukacyjnego.

2.7. Linia czasu

Linia czasu jest metodą graficzną opartą na osi liniowej, na której przedstawia się wydarzenia chronologicznie. Oprócz informacji tekstowych może zawierać również materiał ilustracyjny. Możliwe jest opracowanie zarówno prostej, jak i rozbudowanej wersji linii czasu, przypominającej mapę myśli; jednak ani w jednym, ani w drugim przypadku nie należy zapominać o zachowaniu chronologii. W historii sztuki linię

czasu można sporządzić dla układu chronologicznego stylów, wydarzeń, etapów twórczości danego artysty; w przypadku naniesienia stylów z wykorzystaniem sinusoidy może stanowić również pomoc w zrozumieniu dziedzictwa epok (schemat⁸ poniżej, gdzie cechy okresów o cechach nawiązujących do tradycji zostały podzielone linią i zróżnicowane kolorem, uwzględniając jednocześnie podział na style klasyczne i nieklasyczne). Stosowanie linii czasu jest jasne i przejrzyste, pozwala w krótkim czasie na zapamiętanie zawartych w nim informacji.

2.8. E-learning, portal edukacyjny Scholaris⁹

E-learning jest metodą najczęściej nauczania na odległość stosowaną w szkolnictwie wyższym, jednak postępujący rozwój technik komputerowych i wyposażenie szkół w sprzęt stwarza możliwości do korzystania z tej formy również w szkołach ponadgimnazjalnych. Już komunikowanie się za pomocą poczty elektronicznej daje nauczycielowi ogromne możliwości przesyłania zadań, dodatkowych ćwiczeń, które następnie mogą być umieszczane na forach dyskusyjnych, blogach itp.

Narzędziem wspierającym nauczanie metodą e-learningu jest portal edukacyjny **Scholaris**¹⁰. Dzięki umieszczonemu narzędziu *Content Now*¹¹ nauczyciel ma możliwość umieszczania materiałów tekstowych i audiowizualnych. Za pomocą tego narzędzia nauczyciel może utworzyć test z pytaniami jednokrotnego i wielokrotnego wyboru z możliwością sprawdzania poprawności jego rozwiązania. Taka forma sprawdzania wiedzy umożliwia w krótkim czasie przeprowadzenie sprawdzianu a nauczyciel nie traci czasu na sprawdzanie – ma podany gotowy wynik testu. Ciekawą formą jest również możliwość tworzenia odpowiedzi tekstowych (zarówno w krótkiej, jak i w dłuższej formie). Kolejnym ułatwiającym przeprowadzenie sprawdzianu jest tworzenie testu z lukami, sprawdzającego wiedzę ucznia oraz pytań z dopasowaniem elementów za pomocą łączenia linią. Są to więc polecenia, które

⁸ Schemat graficzny według opracowania własnego.

⁹ Informacje o możliwościach platformy edukacyjnych Scholaris opracowany na podstawie materiałów zamieszczonych na stronie www.scholaris.pl

¹⁰ Scholaris jest portalem edukacyjnym znajdującym się na stronie www.scholaris.pl

¹¹ *Content Now* - narzędzie typu WYSIWIG (ang. *What You See Is What You Get*, w dosłownym tłumaczeniu: *To Co Widzisz Jest Tym Co Otrzymasz*)

występują w tradycyjnym teście „papierowym” a uczeń sam może sprawdzić poprawność wykonania zadania, gdyż narzędzie *Content Now* go wyświetla.

Narzędzie *Content Now* pozwala również na tworzenie i publikowania lekcji oraz prezentacji, ich modyfikację, zarządzanie zamieszczonymi materiałami. Dodatkową możliwością jest tworzenie mapy lekcji, czyli poruszanie się po poszczególnych rozdziałach i ich eksportowanie, co jest szczególnie ważne ze względu na ich dostępność. Eksport lekcji może odbywać się do następujących formatów: *.html* (zapis w języku HTML), SCORM (zapis w języku HTML zgodny z platformą SCORM), *.rtf* (formatowany do pliku tekstowego) oraz *.exe* (plik EXE, który pozwala uruchomić aplikację w dowolnej przeglądarce na innym komputerze).

Aby w pełni wykorzystać możliwości portalu edukacyjnego Scholaris, zaleca się m.in. zamieszczenie zbioru materiałów - reprodukcji dzieł sztuki posegregowanych według tematów realizowanych podczas zajęć, co może okazać się doskonałą pomocą edukacyjną. Dobrym narzędziem edukacyjnym byłoby utworzenie testów kontrolnych dla uczniów, niepodlegających ocenie a umożliwiającym sprawdzenie przygotowania i zweryfikowanie wiedzy przez samego ucznia. Dla uczniów chcących wzbogacić swoją wiedzę powinny pojawić się materiały wychodzące poza program, linki do informacji znajdujących się na innych portalach edukacyjnych, zbiorów udostępnionych przez muzea, wirtualne galerie, strony internetowe współczesnych artystów.

3. Środki dydaktyczne

Dobór środków dydaktycznych przez nauczyciela zależy od wyposażenia szkoły i pracowni w pomoce naukowe oraz od założonych celów lekcji i zastosowanych metod dydaktycznych. Środki dydaktyczne mają ułatwić uczniom poznanie różnych zjawisk i zachodzących pomiędzy nimi procesów, wspomagać myślenie, ułatwić analizę i syntezę, budowanie pojęć. Ponadto są uzupełnieniem czynności nauczyciela, pomagają w zapoznaniu uczniów z nowym materiałem, służą jego utrwaleniu oraz kształtują umiejętność zdobywania informacji i działania praktycznego. Zgodnie z podziałem zaproponowanym przez Czesława Kupisiewicza¹² środki dydaktyczne można podzielić na wzrokowe (m.in. przedmioty naturalne, modele, obrazy ruchome i nieruchome, schematy, symbole, diagramy), słuchowe (materiały i urządzenia zapewniające słuchanie), wzrokowo-słuchowe (odbiorniki telewizyjne, projektory, materiały audiowizualne), automatyzujące (podręczniki, maszyny dydaktyczne¹³). Zgodnie z tym podziałem poniżej zostały przedstawione propozycje środków dydaktycznych możliwych do wykorzystania

¹² Cz. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa 2000, s. 110.

¹³ Jako maszyny dydaktyczne rozumiane są środki, które przekazują uczniom informacje i wymagają od nich odpowiedzi na pytania, automatycznie w tym czasie się wyłączając oraz informując ucznia o trafności odpowiedzi.

podczas lekcji z historii sztuki (niektóre z nich wymagają odpowiedniego wyposażenia pracowni w odpowiedni sprzęt audiowizualny, komputerowy, połączenia z Internetem)¹⁴.

3.1. Wzrokowe

- a. mapy (np. Grecja VII - IV w. p.n.e. -podział etniczny; mapa przedstawiająca podział Cesarstwa Rzymskiego; mapa przedstawiająca wielkie cywilizacje i kręgi kulturowe średniowiecza, mapa przedstawiająca podział terytorialny Europy w XVII wieku itp.),
- b. plansze, foliogramy z planami budowli, ilustracjami dzieł malarstwa, rzeźby i architektury (otrzymane od wydawnictw, zakupione lub wykonane samodzielnie przez nauczyciela lub, pod jego kierunkiem, przez uczniów),
- c. słowniki terminów plastycznych, albumy o sztuce, przewodniki po galeriach i muzeach, encyklopedie sztuki,
- d. czasopisma o słynnych artystach, architekturze, czasopisma o bieżących wydarzeniach w sztuce.

3.2. Słuchowe

- a. nagrania dźwiękowe z płyt,
- b. audycje radiowe o charakterze dyskusyjnym oraz informacyjnym, propagującym.

3.3. Wzrokowo-słuchowe

- a. filmy dokumentalne (nie powinno się wykorzystywać jako materiału edukacyjnego filmów fabularnych),
- b. programy telewizyjne o zabytkach, artystach, kręgach cywilizacyjnych,
- c. autorskie filmy artystów (np. realizacje Marcela Duchampa, Tadeusz Kantora),
- d. materiały multimedialne (np. multimedialne encyklopedie, prezentacje multimedialne, animacje).

3.4. Automatyzujące

- a. maszyny dydaktyczne online (np. lekcje e-learningowe na stronach muzeów, lekcje e-learningowe utworzone na portalu edukacyjnym Scholaris),
- b. maszyny dydaktyczne utworzone samodzielnie (np. pokaz multimedialny łączony z zadaniami kontrolnymi, ćwiczenia utworzone na portalu edukacyjnym Scholaris z wykorzystaniem tablicy interaktywnej),
- c. wirtualne muzea (np. zwiedzanie muzeum online).

4. Dostosowywanie procesu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów

¹⁴ audycje radiowe, filmy mogą być wykorzystywane podczas lekcji tylko we fragmentach

4.1. Praca z uczniem sprawiającym problemy wychowawczo-dydaktyczne

Zadaniem nauczyciela pracującego z uczniem, który sprawia problemy wychowawczo-dydaktyczne jest dostosowanie wymagań edukacyjnych, środków dydaktycznych i metod nauczania do jego możliwości. Przede wszystkim należy rozpocząć od odszukania przyczyny zachowania ucznia. Wśród najczęściej spotykanych pojawiają się: nadpobudliwość, dysleksja, niższy poziom intelektualny, nieumiejętność pracy w grupie, problemy osobowościowe, nietypowa sytuacja rodzinna, ale również wybitne uzdolnienia. Aby zapobiec problemom wychowawczo-dydaktycznym, cele i wymagania edukacyjne powinny być określone w sposób zrozumiały i zwięzły, zadania wykonywane w sposób ciągły, przy zastosowaniu różnych technik i metod – należy przy tym przestrzegać wszystkich ustalonych reguł. Podczas pracy powinno się stosować polecenia krótkie, odnoszące się tylko do tego, co uczeń powinien wykonać a nie do tego, czego robić nie ma. Uczniów motywuje do pracy wskazywanie ich mocnych stron, pasji, zainteresowań. Warto nagradzać pochwałą lub plusem nawet najmniejsze osiągnięcia, co zachęci ich do działania. Bardzo ważne jest zachowanie nauczyciela – odpowiednia gestykulacja, mimika, kontakt wzrokowy, nieokazywanie złych emocji. Nie należy zapominać o relacjach opartych na atmosferze współpracy i wzajemnego szacunku, kompromisie, spokoju, negocjacji czy dyskusji. Istotną rolę pełni również współpraca z wychowawcą i rodzicami.

4.2. 4.2 Praca z uczniem słabym

Uczeń słaby to uczeń, który mimo wkładanego wysiłku ma w szkole niepowodzenia. Przyczynami niepowodzeń w nauce mogą być: zły stan zdrowia, brak zdolności i umiejętności, brak aktywności, niski poziom samodzielności, brak zainteresowań itp. Na niepowodzenia szkolne wpływa również słaby rozwój psychofizyczny ucznia, wynikający z chorób, urazów i wypadków, zdarzeń losowych, obniżonej sprawności intelektualnej, zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym. Wśród czynników społecznych i rodzinnych, które mogą wpłynąć na niepowodzenia w szkole znajdują się: sytuacja materialna, duża liczebność rodziny, nawał obowiązków domowych, warunki bytowe, patologie rodzinne, dojazd do szkoły, wpływ rówieśników. U ucznia dotkniętego powyższymi czynnikami mogą wystąpić trudności w rozumieniu i przyswajaniu materiału, brak zainteresowań, bierność i rezygnacja, słabej aktywność myślowa, nieumiejętnością pokonywania trudności intelektualnych.

Zadaniem nauczyciela jest podjęcie odpowiednich działań zmierzających do zindywidualizowania procesu nauczania i dostosowanie wymagań do możliwości ucznia słabego. Pokonaniu trudności ucznia służą zajęcia dodatkowe, konsultacje, ćwiczenia zadawane do domu. Podczas lekcji uczeń powinien zajmować miejsce jak najbliżej nauczyciela w celu nadzoru i, w razie potrzeby, pomocy. Zadania powinny posiadać szczegółową instrukcję, polecenia określać precyzyjnie a

ćwiczenia angażować, w miarę możliwości, wszystkie kanały percepcji. Podczas korzystania z programów komputerowych dokonać należy wyboru takiego programu, z którym uczeń będzie mógł pracować samodzielnie. Na portalu edukacyjnym Scholaris można konstruować zadania, które nie będą sprawiać uczniom większej trudności wyboru, np. zadania oparte na dopasowaniu, uzupełnieniu. Podczas lekcji dotyczących analizy dzieła wybierać obrazy o jasnej kompozycji, wyrazistej kolorystyce, budowie o prostej konstrukcji i planie oraz nieprzeładowanej dekoracji. Należy urozmaicać metody pracy i korzystać z metody projektu, aby dać uczniowi szansę wykazania się umiejętnościami z innych dziedzin. Doskonałym rozwiązaniem jest pomoc koleżeńska, która uczy pracy grupowej i przynosi często zaskakujące efekty. Ważne jest, aby we wszystkich działaniach uczeń otrzymywał informację zwrotną, miał poczucie bezpieczeństwa i wsparcia. W przypadku orzeczenia i opinii konieczne jest dostosowanie wymagań i sposobów nauczania do zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej.

4.3. Praca z uczniem zdolnym

Podstawową cechą charakterystyczną uczniów zdolnych jest wyjątkowo sprawne funkcjonowanie w sferze poznawczej. Mirosław Partyka¹⁵ wymienia następujące cechy charakterystyczne tych uczniów:

- *szybkie zapamiętywanie, prawidłowe kojarzenie i rozumowanie, · ciekawość świata i ludzi,*
- *bystrość obserwacji otoczenia,*
- *dociekliwość, zadawanie dużej ilości pytań,*
- *szeroki wachlarz zainteresowań, dużo wiadomości pozaszkolnych, niekiedy ukierunkowane uzdolnienia i pasje,*
- *przyjemność w wykonywaniu zadań umysłowych, umiejętność skupienia uwagi przez długi okres czasu na tym, co je interesuje,*
- *bogata wyobraźnia, ciekawe oryginalne pomysły,*
- *potrzeba wyrażania swoich wrażeń, myśli i emocji w różnej formie np. w muzyce, plastyce, w formie pisemnej,*
- *niezależna postawa, obrona swoich poglądów, pomysłów,*
- *poczucie humoru.*

Praca z uczniem zdolnym to głównie stymulowanie zdolności i umiejętności za pomocą odpowiednich technik i metod, które służą kreatywnemu rozwiązywaniu problemu. Należy zapoznać się ze środowiskiem a zwłaszcza z rodzicami, ich oczekiwaniami oraz z potrzebami i oczekiwaniami samego ucznia, a nawet wspólnie ustalić plan działania. Dopiero w następnej kolejności przystąpić można do doboru metod, uwzględniając ich skuteczność w stymulacji

¹⁵ M. Partyka, Zdolni, utalentowani, twórczy, CMPPP, Warszawa 1999, s. 54.

zdolnościami ucznia. W pracy z uczniem zdolnym szczególną uwagę należy zwrócić na to, aby podczas zwiększania wymagań i rozszerzania treści nie przekroczyć możliwości ucznia. Do nauczyciela należeć będzie wskazywanie atrakcyjnych źródeł wiedzy oraz wprowadzenie do lekcji inspirujących elementów materiału, wykorzystanie wiadomości w pracy pozalekcyjnej pomocy multimedialnych, animacji, audycji radiowych, programów telewizyjnych, literatury fachowej, czasopism oraz portali internetowych i wirtualnych muzeów. Podczas lekcji powinno uczniowi przydzielać się dodatkowe zadania i ćwiczenia o zwiększonym stopniu trudności oraz zadania dodatkowe. Ciekawą formą może być współdziałanie ucznia w prowadzeniu zajęć edukacyjnych, w poszukiwaniu, organizacji i przygotowaniu materiałów oraz pełnienie roli asystenta lub lidera. Również pozytywne efekty może przynieść zapoznanie ucznia z zasadami działania platformy edukacyjnej Scholaris, gdzie mógłby on nie tylko korzystać z materiałów przygotowanych przez nauczyciela, ale sam tworzyć pomoce, rozwijać umiejętności oraz organizować swój indywidualny sposób selekcjonowania wiedzy, prezentacji swoich dokonań. Ważne jest, by nawiązując do indywidualnych predyspozycji ucznia, umożliwić mu pełny rozwój zdolności.

W pracy z uczniem zdolnym należy stosować różne metody nauczania, łącząc je, urozmaicając i wprowadzając coraz to nowsze rozwiązania. Formą szczególnie angażującą jest metoda projektu, która łączy teorię i praktykę, angażuje w komunikację pomiędzy uczniem a dziełem sztuki oraz uczy podejmowania decyzji. Dodatkowym sposobem konfrontacji swoich umiejętności może być dla ucznia udział w Olimpiadzie Artystycznej.

Pracując z uczniem zdolnym, nauczyciel musi pamiętać, by wszystkie podejmowane działania miały charakter pozytywnej motywacji uczenia się, niezmierzający do tzw. wyścigu umiejętności. Aby uniknąć skutków wyścigu umiejętności Martin V. Covington¹⁶ proponuje metodę, która stwarza równe szanse wszystkim uczniom w doskonaleniu swoich zdolności i wymienia jej 5 etapów:

- **etap 1: zapewnienie równego dostępu do nagród,**
- **etap 2: nagradzanie osiągnięć i umiejętności,**
- **etap 3: docenianie wielu różnych umiejętności,**
- **etap 4: oferowanie alternatywnych motywacji,**
- **etap 5: proponowanie zadań angażujących uczestników.**

¹⁶ M. V. Covington, Teel K. Manheim, Motywacja do nauki, Gdańskie Wyd. Psychologiczne Gdańsk 2004

Iv. Ocennianie i metody sprawdzania osiągnięć ucznia

1. Założenia ogólne oceniania

Ocenianie pełni funkcję diagnostyczną i klasyfikacyjną. Celem oceniania jest zwięźle poinformowanie ucznia, jego rodziców lub prawnych opiekunów o poziomie osiągnięć edukacyjnych oraz motywowanie ucznia do dalszej pracy i pomoc w samodzielnym planowaniu jego rozwoju. Ocenianie służy również nauczycielowi, dostarczając obiektywnej informacji o efektach jego pracy i pomagając w korygowaniu własnej pracy. Jednocześnie pozwala określić uczniom swoje mocne i słabe strony oraz wdraża do samokontroli. Ocenianie musi być prowadzone systematycznie a o zasadach oceniania uczeń powinien być poinformowany na początku roku szkolnego.

Uczniowi należy przekazać informację zwrotną dotyczącą jego postępów, zarówno podczas odpowiedzi ustnej, jak i pisemnej. Oprócz oceny, praca pisemna powinna więc zawierać poprawę błędów i krótki komentarz ze wskazaniem braków i niejasności, co pozwoli na dokonanie przez ucznia poprawy i oceny swoich mocnych i słabych stron.

2. Założone osiągnięcia ucznia

W trakcie realizacji treści nauczania uczniowie zdobędą szczegółową wiedzę z historii sztuki o epokach, kierunkach, wydarzeniach, zabytkach, twórcach, motywach ikonograficznych, konwencjach oraz umiejętność wyszukiwania jej źródeł, odczytywania informacji, symboli, alegorii i ukrytych w dziełach treści. Rozwinięta umiejętność dostrzegania cech stylów, tendencji pozwoli uczniom tworzyć analizy porównawcze i dostrzegać związki pomiędzy różnymi dziedzinami sztuki a literaturą, historią, filozofią, religiami, mitologią. Szczególnym osiągnięciem będzie umiejętność interpretacji dzieł, zjawisk i wydarzeń oraz ich wartościowanie, aktywne i zaangażowane uczestniczenie w zespołowych realizacjach przedmiotowych oraz motywowanie do samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystanie z nowoczesnych źródeł informacji czy najnowszych osiągnięć techniki. Uzyskana wiedza i umiejętności pozwolą uczniowi osiągnąć sukces podczas egzaminu maturalnego z historii sztuki i podjąć naukę na studiach wyższych.

Absolwent szkoły, w której realizowany będzie przedmiot historia sztuki to człowiek wrażliwy na piękno otaczającego świata i sztukę, o rozległych zainteresowaniach, wyposażony w szeroki zakres wiadomości zaliczanych do tzw. kultury wysokiej. Jako człowiek odpowiedzialny, dokładny, rzetelny, systematyczny, o bogatym zasobie intelektualnym, posługuje się językiem plastycznym, samodzielnie formułuje problemy, potrafi planować i organizować własną pracę.

3. Metody sprawdzania osiągnięć uczniów

3.1. Prace i zadania pisemne

- a) pisemna praca klasowa w formie testu z większej partii materiału, np. z epoki artystycznej (zapowiedziana zgodnie z obowiązującymi w danej szkole zasadami oceniania),
- b) pisemna praca klasowa w formie dłuższej wypowiedzi o charakterze problemowym (zapowiedziana zgodnie z obowiązującymi w danej szkole zasadami oceniania),
- c) pisemne ćwiczenie praktyczne (samodzielna analiza obrazu, rzeźby lub opisu planu, konstrukcji i bryły budowli),
- d) krótkie prace kontrolne, tzw. kartkówki z 1-3 ostatnich tematów (mogą być niezapowiedziane),
- e) pisemna praca domowa z wykorzystaniem dostępnych źródeł informacji (wykonanie poleceń lub praca w formie dłuższej wypowiedzi/wypracowania)
- f) ćwiczenia pisemne wykonywane podczas lekcji (indywidualnie lub grupowo).

3.2. Formy ustne

- a) krótka wypowiedź ustna (odpowiedzi na pytania),
- b) samodzielna praca domowa z wykorzystaniem dostępnych źródeł informacji zaprezentowana podczas lekcji (referat, projekt, prezentacja multimedialna lub inna forma wyznaczona przez nauczyciela lub z nim ustalona).

3.3. Postawy i zaangażowanie

- a) samodzielność i trud włożony w wykonywanie zadania,
- b) aktywność i zaangażowanie w pracę podczas lekcji,
- c) przygotowanie do zajęć,
- d) podejmowanie samodzielnych zadań,
- e) osiągnięcia: udział w konkursach, Olimpiadzie Artystycznej.

4. Rodzaje i przykłady zadań do pisemnego sprawdzianu osiągnięć uczniów¹⁷

4.1. Zadania zamknięte:

a) jednokrotnego wyboru

Podkreśl/zaznacz właściwą odpowiedź

Kontrapost został po raz pierwszy zastosowany przez:

a) Lizypa,

b) Polikleta,

¹⁷ zamieszczone przykłady opracowano na podstawie zadań typu maturalnego

c) *Praksytelesa.*

a. wielokrotnego wyboru

Z poniższych cech wybierz i podkreśl 3 te, które są charakterystyczne dla sztuki baroku:

idealizacja, teatralność, symetria, harmonia, retoryczność, dekoracyjność.

b. polegające na dobieraniu

Do budowli dopasuj właściwy styl architektoniczny, dobierając z poniżej podanych

Style do wyboru: *romanizm, renesans, barok, neogoty, secesja*

Zamek w Kórniku

Kolegiata w Tumie pod Łęczycą

Casa Mila w Barcelonie.....

San Carlo alle Quattro Fontane w Rzymie

Ospedale degli Innocenti we Florencji.....

c. „z luką”

Uzupełnij tekst:

Leonardo da Vinci pobierał nauki u; w obrazie swego nauczyciela „Chrzest Chrystusa” namalował postacie aniołów. Najśłynniejszym portretem wykonanym przez Leonarda jest Ukazuje Lisę Gherardini. W Muzeum Czartoryskich w Krakowie znajduje się natomiast inny słynny portret tego artysty zatytułowany

4.2. Zadania otwarte

a) krótkiej odpowiedzi

Wymień nazwiska dwóch artystów, którzy reprezentują postimpresjonizm:

.....

.....

b) rozszerzonej odpowiedzi

Wyjaśnij następujące pojęcia:

a) *dywizjonizm*

.....

.....

.....

chiaroscuro

.....

.....

.....

b) laserunek

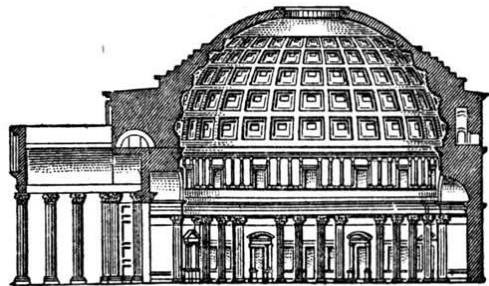
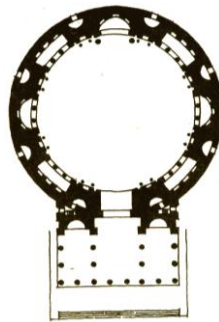
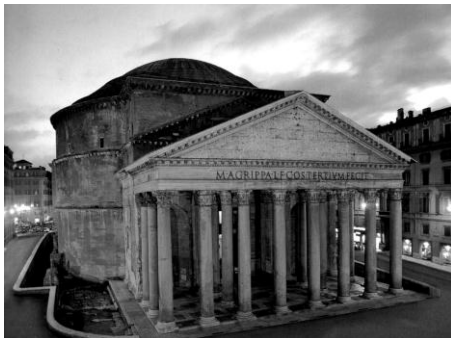
.....

.....

.....

4.3. Zadanie na opis dzieła architektonicznego

Na podstawie poniższych ilustracji opisz:

a) plan i układ przestrzenny (3 pkt.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) bryłę i konstrukcję (4 pkt.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
c) dekorację (3 pkt.)
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
d) wnioski podsumowujące dotyczące stylu (2 pkt.)
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.4. Zadanie na skróconą analizę porównawczą pary dzieł

Porównaj dwie rzeźby widoczne poniżej:

RZEŻBA A

RZEŻBA B

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

a) Rozpoznaj temat oraz źródło ikonograficzne każdej z rzeźb oraz wskaż, z jakiego materiału są wykonane		
b) Porównaj rzeźby, podając minimum po trzy cechy stylistyczne formy.		
c) Sformułuj wniosek dotyczący stylu i sposobu ujęcia tematu oraz podaj styl, jaki właściwy dla obu rzeźb.		

5. Kryteria oceniania

5.1. Zasady oceniania

- a) zasada częstotliwości i rytmiczności,
- b) zasada różnorodności – oceny za różne typy i formy zadań,
- c) różnicowanie wymagań – zadania uwzględniające różne potrzeby i możliwości uczniów,
- d) jawność oceny – poinformowanie ucznia o sposobach sprawdzania i oceniania, warunkach wystawiania oceny semestralnej i rocznej,
- e) stosowanie obowiązującej skali ocen i odpowiednich skrótów:
 - celujący: 6 (cel.)
 - bardzo dobry: 5 (bdb.)
 - dobry: 4 (db.)
 - dostateczny: 3 (dst.)
 - dopuszczający: 2 (dop.)
 - niedostateczny: 1 (ndst.)
 - dopuszcza się stosowanie „+” i „-” (plusów i minusów).

5.2. Wymagania na poszczególne oceny

a) Ocena celująca. Uczeń:

- **poszerza wiadomości o treści wykraczające poza programowe, rozwija własne zainteresowania i umiejętności obcowania ze sztuką,**
- **umiejętnie korzysta z dodatkowych źródeł, samodzielnie ich poszukuje i prezentuje je podczas lekcji,**
- **stosuje nietypowe rozwiązania problemów podczas lekcji i w pracy pozalekcyjnej, argumentuje wnioski i spostrzeżenia,**
- **uzasadnia znaczenie i przyczyny popularności wybranych twórców oraz ich dzieł,**
- **formułuje własne komentarze wartościujące na temat analizowanych i interpretowanych dzieł, odczytuje ich metaforyczne i symboliczne znaczenie,**
- **operuje fachową terminologią z zakresu historii sztuki, swobodnie tworzy wypowiedzi na tematy związane ze sztuką, odnosząc się do innych dziedzin nauki,**
- **wykorzystuje informacje portalu edukacyjnego Scholaris, potrafi samodzielnie tworzyć w nim zadania i umieszczać informacyjne,**
- **aktywnie uczestniczy w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych,**
- **uczestniczy w konkursach lub Olimpiadzie Artystycznej.**

b) Ocena bardzo dobra. Uczeń:

- **właściwie umieszcza dzieła sztuki w okresie historycznym i wymienia ich cechy, określa ich związek z epoką i stylem artystycznym i ideałami epoki,**
- **wskazuje przykłady odniesienia do tradycji w poszczególnych epokach i kierunkach w historii sztuki oraz podaje przykłady wzajemnego przenikania się stylów i tendencji,**
- **omawia zjawisko integracji stylów artystycznych, motywów, znaków i symboli,**
- **wskazuje przykłady przełomów artystycznych,**
- **właściwie interpretuje teksty kultury, wskazuje konteksty interpretacyjne,**
- **dokonuje analizy porównawczej oraz interpretacji dzieł pochodzących z różnych epok i prezentujących różne style, formułuje hipotezy i wnioski interpretacyjne,**
- **aktywnie uczestniczy w zajęciach lekcyjnych, zabiera głos w dyskusjach,**
- **samodzielnie, i komunikatywnie formułuje wypowiedzi, argumentuje wnioski,**
- **terminowo, bezbłędnie i estetycznie wykonuje prace domowe i zadania,**
- **efektywnie korzysta z informacji zamieszczonych w portalu edukacyjnym Scholaris.**

c) Ocena *dobra*. Uczeń:

- zna genezę powstania, rozwoju i cechy charakterystyczne dla poszczególnych epok w dziejach sztuki,
- nazywa, wymienia i opisuje znane style, kierunki, zjawiska artystyczne, zna ich prekursorów oraz przełomowe dzieła,
- określa związek wybranych twórców i dzieł sztuki z epoką historyczną i stylem artystycznym,
- opisuje osiągnięcia poszczególnych epok, twórczość artystów, wybitne dzieła,
- porównuje różne sposoby ukazania tych samych motywów i tematów w dziełach artystów z różnych epok,
- wyjaśnia, na czym polega przełomowy charakter twórczości wybitnych artystów,
- terminowo i starannie wykonuje prace domowe i zadania, popełnia nieliczne błędy,
- wypowiedzi buduje w sposób jasny, komunikatywny, stosując właściwą dla danego okresu i stylu terminologię,
- wykazuje się aktywnością do zabierania głosu w dyskusjach podczas zajęć lekcyjnych.

d) Ocena *dostateczna*. Uczeń:

- zna i wymienia cechy epok, stylów i kierunków, przełomowe dzieła,
- omawia zjawiska charakterystyczne dla sztuki kolejnych epok historycznych,
- zna i podaje cechy stylu danego twórcy, danej szkoły artystycznej, prądu, epoki,
- wyjaśnia i uzasadnia przeobrażenia sztuki w procesie dziejowym,
- podejmuje próbę samodzielnej analizy, interpretacji wskazanych dzieł sztuki,
- wymienia główne znaki, symbole, konteksty w sztuce,
- definiuje podstawowe pojęcia i terminy dotyczące sztuki, stylów, technik artystycznych,
- posiada nieliczne braki w opanowaniu materiału przewidzianego w programie z historii sztuki (uzupełnienia je przy pomocy nauczyciela),
- wykazuje się chęcią aktywności podczas zajęć lekcyjnych,
- tworzy proste wypowiedzi ustne i pisemne na temat dziejów sztuki, czasem niespójne, z niewielkimi błędami merytorycznymi,
- terminowo wykonuje prace domowe i zadania, korzysta z materiałów wskazanych przez nauczyciela.

e) Ocena *dopuszczająca*. Uczeń:

- wymienia epoki, style, kierunki, style artystyczne, czołowych twórców,
- identyfikuje cechy typowe dla danej epoki, wskazuje motywy, idee w dziełach z różnych okresów,
- zna najśłynniejszych twórców oraz ich artystyczne osiągnięcia,
- zna i stosuje główne podstawowe pojęcia z historii sztuki,

- wymienia główne znaki, symbole znajdujące się w wybitnych dziełach sztuki,
- potrafi pod kierunkiem nauczyciela skorzystać z podstawowych źródeł informacji,
- tworzy proste wypowiedzi ustne i pisemne zawierające ogólne informacje na epoki, stylu, kierunku, z pojawiającymi się błędami merytorycznymi.

f) Ocena niedostateczna. Uczeń:

- **nie opanował materiału przewidzianego w treściach nauczania historii sztuki: nie zna okresów, stylów, artystów i dzieł,**
- **wypowiedzi ustne i pisemne prace klasowe formułuje niezgodnie z tematem,**
- **nie stosuje podstawowych pojęć i terminów związanych z poszczególnymi stylami,**
- **nie podejmuje próby wykonania zadań lekcyjnych i prac domowych nawet po namowach nauczyciela,**
- **wykazuje się biernością podczas pracy na lekcji,**

5.3. Zasady ustalania oceny semestralnej i rocznej

- a) Uwzględnienie wszystkich ocen cząstkowych, ale nieobliczanie średniej arytmetycznej (zaleca się stosowanie ocen ważonych w ocenianiu bieżącym).
- b) Różnicowanie ocen (największy udział ocen z prac klasowych/testów sprawdzających opanowanie większej partii materiału).
- c) Zachowanie terminu wystawiania propozycji ocen semestralnych i rocznych w celu udzielenia informacji oraz stworzenie warunków sprzyjających poprawie lub zaliczenia semestru.
- d) Zgodność zasad wystawiania oceny semestralnej i rocznej z historii sztuki ze szkolnymi zasadami oceniania.

V. Ewaluacja programu nauczania

Ewaluacja zamyka realizację programu nauczania - jest oceną czynności zaplanowanych przez nauczyciela podczas wdrażania programu oraz po jego zrealizowaniu. Podczas **ewaluacji bieżącej i okresowej** nauczyciel powinien zbierać informacje na temat przebiegu realizacji programu nauczania. Dokonując **ewaluacji podsumowującej** należy natomiast znaleźć i odpowiedzieć na pytania typu:

- czy zostały osiągnięte zakładane cele nauczania?,
- w jakim stopniu zrealizowano założone cele?,
- czy odpowiednio zostały dobrane metody nauczania?,
- czy stosowane środki dydaktyczne były atrakcyjne?,
- w jakim stopniu zostały zrealizowane osiągnięcia uczniów?,
- w jakim stopniu zostały zaspokojone oczekiwania nauczycieli przedmiotów humanistycznych (język polski, historia) oraz rodziców?,
- czy i w jakim stopniu wiedza i umiejętności zdobyte na lekcjach historii sztuki okazały się przydatne dla uczniów w życiu szkolnym i pozaszkolnym?,
- co sprzyjało, a co utrudniało realizację programu nauczania?,
- jakie kroki należy przedsięwziąć w celu udoskonalenia procesu nauczania?.

W celu odpowiedzi na powyższe pytania można skorzystać z następujących narzędzi pomiarowych:

- arkusz obserwacyjny lekcji (określa zaangażowanie uczniów w realizację zadań),
- karty samooceny ucznia,
- karty obserwacji ucznia,
- karta obserwacji klasy,
- wywiad,
- ankieta przeprowadzana wśród uczniów, nauczycieli, rodziców,
- testy pomiarowe sprawdzające stan wiedzy i umiejętności uczniów,
- wyniki oceniania bieżącego, semestralnego i rocznego,
- sukcesy uczniów w konkursach i Olimpiadzie Artystycznej,
- wyniki egzaminu maturalnego z historii sztuki,

Wyniki ewaluacji oraz sporządzone wnioski powinny zostać przedstawione i zaopiniowane przez radę pedagogiczną oraz posłużyć nauczycielowi do modyfikowania programu nauczania¹⁸.

¹⁸ *Dziennik Urzędowy MEN* 1993, nr 6, poz. 220; M. Sobańska-Bondaruk, *Zasady konstruowania programów nauczania*, „Wiadomości Historyczne” 1996, nr 3, s. 157–161.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

PRZYKŁADOWA ANKIETA DLA UCZNIÓW

Proszę o dokonanie wyboru i zaznaczenie w tabeli właściwej odpowiedzi, stawiając znak „X”

	TAK	NIE
1. Czy chętnie uczestniczyłeś/aś w lekcjach historii sztuki?		
2. Czy przychodziłeś/aś na zajęcia przygotowany/ana?		
3. Czy wykorzystałeś wiedzę z historii sztuki podczas innych lekcji?		
4. Czy według Ciebie treści były przedstawione w sposób zrozumiały?		
5. Czy forma prowadzenia zajęć była dla Ciebie ciekawa?		
6. Czy metody stosowane podczas lekcji były ciekawe?		
7. Czy podczas lekcji mogłeś wyszukiwać informacji w Internecie?		
8. Czy korzystałeś z zadań umieszczonych na platformie Scholaris?		
9. Czy zadania z użyciem komputera posiadały ciekawą szatę graficzną?		
10. Czy w czasie zajęć mogłeś/aś samodzielnie zdobywać informacje?		
11. Czy polecenia i zadania w testach były zrozumiałe?		
12. Czy miałeś/aś możliwość udziału w zajęciach pozalekcyjnych?		
13. Czy miałeś/aś możliwość udziału w konkursie lub olimpiadzie?		

Proszę o udzielenie krótkiej odpowiedzi na pytania:

14. Wymień jeden temat, który według Ciebie był ciekawie zrealizowany.

.....

15. Wymień temat, który sprawiał Ci największą trudność.

.....

16. Do który z tematów chciałbyś/abyś wrócić, aby poszerzyć swoją wiedzę?

.....

Dziękuję.

Aneks

1. Przykładowy scenariusz lekcji

Temat: Sztuka starożytnej Grecji w okresie klasycznym

Czas pracy: 2 godziny lekcyjne

Cele lekcji: Zapoznanie uczniów z przemianami i tendencjami w sztuce okresu klasycznego Starożytnej Grecji, najważniejszymi zabytkami, twórcami i technikami.

Uczeń:

- potrafi wskazać cechy rzeźby okresu przejściowego,
- zna ramy czasowe sztuki okresu klasycznego,
- wymienia porównuje plany świątyń greckich,
- opisuje świątynie znajdujące się na Akropolu,
- omawia dekoracje Partenonu,
- wskazuje cechy Erechtejonu,
- zna cechy porządku korynckiego,
- potrafi omówić kanon Polikleta,
- zna dorobek innych rzeźbiarzy (Myrona, Fidiasza, Praksytelesa, Skopasa, Lizypa)
- potrafi wskazać cechy malarstwa monumentalnego.

Metody: rozmowa nauczająca z wykorzystaniem wiadomości z poprzednich zajęć oraz lekcji historii, metoda myślenia obrazami, pokaz multimedialny.

Formy pracy: indywidualna, cały zespół klasowy

Środki dydaktyczne: karty pracy, slajdy wyświetlane na ekranie, materiał filmowy.

Przebieg lekcji:

Wprowadzenie

1. Nauczyciel informuje o lekcji poświęconej sztuce greckiej w okresie klasycznym.
2. Uczniowie przypominają cechy architektury okresu archaicznego, nazywają kolejno wyświetlane plany, z którymi zapoznali się na poprzednich zajęciach oraz nazwy i cechy porządków architektonicznych (zał. nr 2)
3. Nauczyciel podaje klasie podział sztuki okresu klasycznego, zapisując na tablicy trzy etapy jej rozwoju:
 - a) okres wczesnoklasyczny (480-445 p.n.e.), odbudowa Aten po wojnie z Persami,
 - b) okres klasyczny, czas Peryklesa (445 – 404 p.n.e.),
 - c) okres późnoklasyczny (404 – 323 p.n.e.).

Część właściwa:

ARCHITEKTURA

1. Nauczyciel przedstawia krótki wykład o położeniu, warunkach geograficznych Grecji (mapa), wspólnie z uczniami omawia znaczenie Peryklesa dla rozwoju sztuki; Uczniowie wykorzystują wiadomości zdobyte na lekcji historii.
2. Zabudowa Akropolu

Nauczyciel rozdaje **karty pracy**, (zał. nr 3), prosi uczniów o uważne obejrzenie filmu¹⁹ na temat zabudowy Akropolu (1 min.9 sek.) i naniesienie na rysunek nazw greckich świątyń oraz zwrócenie uwagi na cechy tej architektury, które następnie należy wpisać do tabeli. Film wyświetlony będzie dwukrotnie, po czym poprawnie wypełniony schemat pojawi się na ekranie; uczniowie porównują swoje zapisy i ewentualnie korygują błędy.

RZEŻBA I MALARSTWO

podczas omawiania rzeźb uczniowie uzupełniają kartę pracy nr 2, malarstwa – kartę nr 3

3. Rzeźba okresu klasycznego

Na podstawie wiadomości uzyskanych na poprzedniej lekcji uczniowie przypominają cechy rzeźby archaicznej (*kuros*) i odnajdują nowe tendencje w rzeźbie okresu przejściowego ukazującą *Woźnicę z Delf* (slajd – zał. nr 4).

4. Prezentacja przykładów rzeźby okresu wczesnoklasycznego i klasycznego.

- a) Myron (okres wczesnoklasyczny) - wskazanie przez uczniów cech rzeźby ukazującej studium ruchu (*Dyskobol*) oraz sytuacji narracyjnej (grupa *Atena i Marsjasz*),
- b) Poliklet (okres klasyczny) - *Doryforos niosący włóczę* jako przykład nowego kanonu w rzeźbie. Uczniowie przywołują definicję kanonu znaną z zajęć o sztuce egipskiej, wskazują cechy *Doryforosa*, zapisują podaną przez nauczyciela informację o kanonie Polikleta: *według kanonu Polikleta stopa powinna być równa 1/6 ciała, głowa – 1/8, dłoń 1/10, a wszystkie te wielkości - wielokrotnościami jednego modułu, którym była długość palca u ręki.*
- c) Fidiasz (okres klasyczny) – nowa funkcja rzeźb: *Zeus Olimpijski*, *Atena Promachos*, *Atena Partenos*. Zapoznanie uczniów z nową techniką chryzelefantyny – podanie jej definicji: *technika rzeźbiarska polegająca na stosowaniu złota i kości słoniowej w posągach; złota blacha stanowiła okładzinę szat, włosów i akcesoriów, a płytki z kości słoniowej – twarzy i obnażonych części ciała, Zeus Olimpijski,*
- d) *Nike wiążąca sandał* z przyczółku Partenonu jako przykład zastosowania efektu mokrych szat.
- e) rzeźbiarze okresu późnoklasycznego:
 - Praksyteles – *Apollo z jaszczurką* (uczniowie poszukują różnic pomiędzy kanonem Polikleta a kanonem zastosowanym przez Praksytelesa). Nauczyciel wskazuje *Afrodytę z Knidos* jako pierwszy akt bogini w sztuce greckiej,
 - Lizyp jako twórca nowego kanonu. Nauczyciel podaje cechy nowego kanonu: *wysokość głowy przedstawianej postaci równa jest dziewiętej*

¹⁹Historia Sztuki, Cartall Wydawnictwo Multimedialne

części wysokości tej postaci. Uczniowie wskazują na realizm. silny kontrast i podkreślenie muskulatury w rzeźbie *Apoksyomenos*,

- ✦ *Szalejąca menada* Skopasa. Podczas prezentacji rzeźby uczniowie podają cechy takie jak patos i dynamika. Zostają poinformowani o znaczeniu rzeźbiarza jako inicjatora tzw. stylu patetycznego i o jego wpływie na charakter rzeźby hellenistycznej.

5. Malarstwo greckie okresu klasycznego – na podstawie slajdów, ukazujących przykłady malarstwa greckiego uczniowie uzupełniają kartę pracy nr 3:
 - a) zwracają uwagę na swobodę kompozycji w ceramice czerwonofigurowej, określają tematykę waz (postacie w ruchu, motyw tańca, biesiada, sportowcy, sceny walki), opisują sposób ukazania postaci (swobodna, dynamiczna kompozycja, ekspresja, brak ornamentów).
 - b) Nauczyciel zapoznaje uczniów z techniką malarstwa enkaustycznego stosowanego przez Pauzjasza – podaje definicję enkaustyki: *technika malarska, w której spoiwem był stosowany wosk pszczeli; technika trudna i powolna, dawała głębię kolorów, połysk i odporność na wilgoć;*
 - c) uczniowie opisują slajd *Afrodyta Anadyomene* Apellesa: zwracają uwagę na swobodne ujęcie postaci w pozycji leżącej, urodę i wdzięk, subtelną kolorystykę oparta na barwach lokalnych, delikatny kontur oddzielający ciało od tła. Nauczyciel informuje o nowatorstwie jego stylu Apellesa.
 - d) Uczniowie opisują fragment mozaikowej kopii obrazu *Bitwa Aleksandra Wielkiego z Dariuszem pod Issos* Filoksenosa: określają temat przedstawienia, zwracają uwagę na realizm i dynamikę, sposób rozmieszczenia światła, które pada tylko na niektóre elementy.
6. Podsumowanie lekcji - pytania kontrolne typu: kto?, co?, kiedy?, nowe tendencje i techniki.

Podsumowanie:

7. Ocena aktywności uczniów.
8. Zadanie domowe: wklejenie kart pracy do zeszytu. Zadanie do opracowania: według kart pracy sporządzić w zeszytach zestawienie następujących rzeźb z okresu klasycznego Starożytnej Grecji:
 - a) Fidiasz - Procesja panatenajska,
 - b) Praksyteles - Hermes z małym Dionizosem,
 - c) Lizyp – Odpoczywający Herakles,
 - d) Praksyteles – Afrodyta z Knidos,

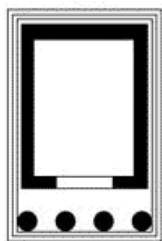
Załącznik nr 1

Mapa Starożytnej Grecji wyświetlona na ekranie²⁰

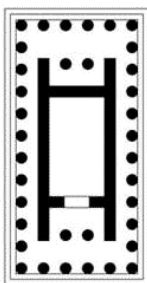

Załącznik nr 2

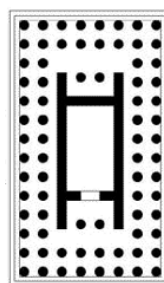
Przypomnienie wiadomości z lekcji poprzedniej: slajd ukazujący rodzaje planów świątyń greckich.

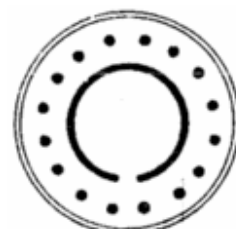
MEGARON

PERIPTEROS

DIPTEROS

MONOPTEROS

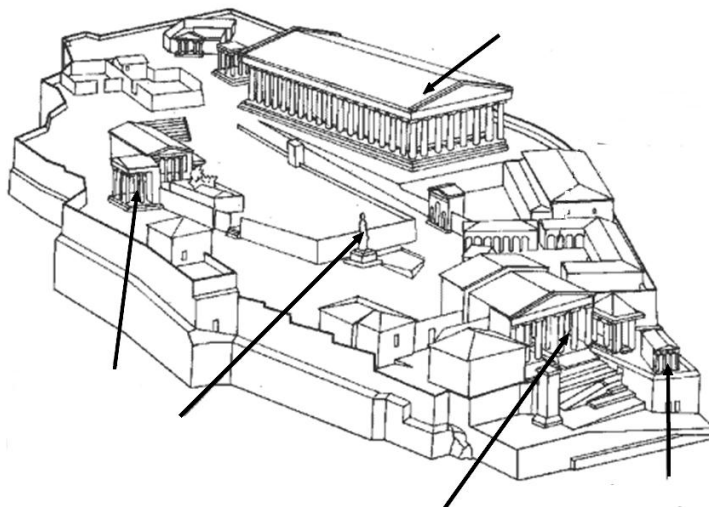
²⁰ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/STAROZYTNA_GRECJA_0201.jpg

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Załącznik nr 3 - karty pracy

Karta pracy nr 1

Zabudowa Akropolu. Wpisz nazwy wskazanych zabytków, następnie uzupełnij tabelę.

Nazwa zaznaczonego obiektu	Opis obiektu
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Karta pracy nr 2

Rzeźba grecka okresu klasycznego

Autor	Tytuł	Cechy
_____	<i>Woźnica z Delf</i>	
Myron	<i>Dyskobol</i>	
	<i>Atena i Marsjasz</i>	
Poliklet	<i>Doryforos niosący włócznię</i>	
Fidiasz	<i>Zeus Olimpijski</i>	
	<i>Atena Promachos</i>	
	<i>Atena Partenos</i>	
_____	<i>Nike wiążąca sandał</i>	
Praksyteles	<i>Apollo z jaszczurką</i>	
	<i>Afrodytę z Knidos</i>	
Lizyp	<i>Apoksyomenos</i>	
Skopas	<i>Szalejąca menada</i>	

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Karta pracy nr 3

Malarstwo w Grecji w okresie klasycznym

Rodzaj malarstwa	Tematyka	Cechy
Wazy czerwonofiguralne		
<i>Afrodyta Anadyomene</i> Apellesa		
<i>Bitwa Aleksandra Wielkiego z Dariuszem pod Issos</i> Filoksenosa		

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

Załącznik nr 4 – ilustracje do slajdów

Slajdy do pkt 3.

Slajd do pkt 4 a Slajd do pkt 4 a

RZEŻBA
KUROSA

RZEŻBA WOŹNICY Z
DELFI

DYSKOBOL
MYRONA

ATENA I MARSJASZ
MYRONA

Slajd do pkt 4 b

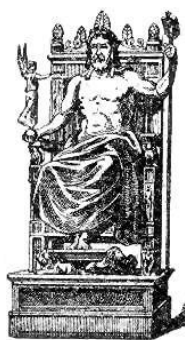
Slajd do pkt 4 c

Slajd do pkt 4 c

Slajd do pkt 4 c

DORYFOROS NIOSĄCY
WŁÓCZNIĘ POLIKLETA

ZEUS OLIMPIJSKI
FIDIASZA

ATENA PARTENOS
FIDIASZA

ATENA PROMACHOS
FIDIASZA

Slajdy do pkt 4 d

Slajdy do pkt 4 e

NIKE WIĄŻĄCA SANDAŁ

APOLLO Z JASZCZURKĄ
PRAKSYTELESA

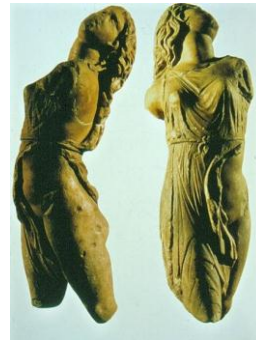

AFRODYTA Z KNIDOS
PRAKSYTELESA

PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

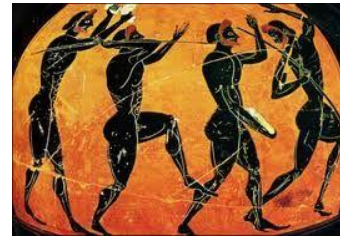

APOKSYOMENOS LIZYPA

SZALEJĄCA MENADA SKOPASA

slajdy do pkt 5 a

PRZYKŁADY MALARSTWA CZERWONOFIGUROWEGO

slajd do pkt 5 c

AFRODYTA ANADYOMENE APELLESA

slajd do pkt 5 d

BITWA ALEKSANDRA WIELKIEGO Z
DARIUSZEM POD ISSOS
FILOKSENOSA

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

li. Przykłady testów sprawdzających

Test ze sztuki renesansu

1. Do definicji przyporządkuj pojęcia, wybierając z poniższych (za właściwe 3 wpisy 1 pkt)

pojęcia: perspektywa, sfumato, fresk

zacieranie wyrazistości konturu dzięki łagodnym przejściom światłocieniowym - daje wrażenie oglądania obiektu przez mgłę.....

sposób przedstawienia trójwymiarowej przestrzeni na dwuwymiarowej płaszczyźnie, z zachowaniem naturalnych stosunków przestrzennych

technika malarstwa ściennego wykonana na mokrym tynku, w której pigmenty rozpuszczone w wodzie wiążą się z zaprawą podczas wysychania

2. Do dzieł dopisz autorów (za każde 2 właściwe wpisy 1 pkt)

Madonna kanclerza Rolin -

Madonna rodziny Paesaro -

Nagrobek Medyceuszy-

Narodziny Wenus

Ogród rozkoszy ziemskich

Madonna wśród skał

3. Gdzie znajdują się dzieła (miejsce i miasto) (za każdy właściwie wpis dotyczący dzieła – 1 pkt, razem 3 pkt)

a. Dama z łasiczką W.....

b. Sąd Ostateczny Michała Anioła W.....

c. Mona Lisa W.....

d. Sąd Ostateczny Memlinga W.....

4. Uzupełnij tabelę podaj technikę wykonania dzieł: (za właściwe 3 wpisy 2 pkt, 2 wpisy 1 pkt, 1 wpis 0 pkt)

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

tytuł dzieła	technika
Masaccio, Grosz czynszowy	
L. Ghiberti, II Drzwi baptysterium florenckiego	
Tycjan, Wenus z Urbino	

5. Oznacz zdania: prawda (P) lub fałsz (F) (za każde 2 właściwe wpisy – 1 pkt, razem: 2 pkt)

- a. Bramante zbudował zakrystię w Santa Maria presso San Satiro
- b. „Przemienienie Pańskie” ukończył Giulio Romano
- c. „Cztery księgi o architekturze” napisał A. Palladio
- d. Michał Anioł był uczniem Giorgiona

6. Uzupełnij tekst, korzystając z poniżej wybranych słów (za każdy właściwy wpis – 1 pkt; razem: 4 pkt)

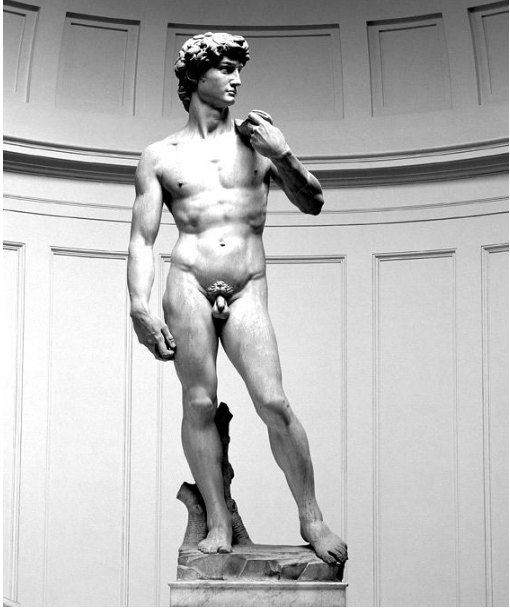
do wyboru: Leon X, Paweł III, Antonio da Sangallo, Michał Anioł, Bramante,

Pierwszy renesansowy projekt Bazyliki św. Piotra opracował

Po jego śmierci w 1514 roku kierownictwo zlecono Rafaelowi Santi, jednak jego krótkie życie nie pozwoliło podjąć żadnych prac poza opracowaniem nowego planu opartego na krzyżu łacińskim. Po Rafaelu prace kontynuował Baldassare Peruzzi, który ponownie zmienił koncepcję bazyliki, wracając do układu budowli centralnej. Kolejne kierownictwo nad budowlą zostaje powierzone współpracującemu z Rafaelem a kształconemu pod kierunkiem Bramantego Po jego śmierci w 1546 r. prace przy bazylice kontynuuje, który poza zmianą planu bazyliki zaprojektował również jej kopułę.

7. Na podstawie rzeźb uzupełnij tabelę (10 pkt)

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

		
	A	B
Podaj tytuł rzeźby (2 pkt)		
Porównaj rzeźby, podając po trzy cechy stylistyczne formy. (6 pkt)		
Sformułuj wniosek dotyczący stylu i sposobu ujęcia tematu. (2 pkt)		

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Test ze sztuki baroku

1. Z podanych artystów podkreśl tych, którzy tworzyli w baroku (za właściwe wykonanie całości zadania - 1 pkt)

R. van Rijn, A. Palladio, G. Bernini, D. Bramante, A. del Pozzo, C. Maderna,

2. Podpisz, o jakich artystach jest mowa w poniższych tekstach (za właściwe 3 podpisy – 2 pkt, 2 podpisy - 1 pkt, 1 podpis - 0 pkt)

a. jeden z najwybitniejszych twórców wczesnego baroku; kształcił się w Mediolanie; ok. 1590 przybył do Rzymu; zagrożony karą za zabójstwo, W 1606 zbiegł z Rzymu; przebywał w Neapolu, na Malcie i Sycylii;

.....

b. stosował kolorystykę niemal monochromatyczną, złożoną z odcieni brunatnych., żółceni, ziemistych zieleni; światło stało się intensywne i skupione, podkreślane lśnieniem złotych tonów. Poza malarstwem uprawiał też grafikę;

.....

c. jeden z najwybitniejszych artystów hiszpańskich i kolorystów w dziejach malarstwa; znakomity portrecista, malarz hiszpańskiego dworu królewskiego Karola IV;

.....

3. Z jakich krajów pochodzili artyści? (za właściwe 3 podpisy – 2 pkt, 2 podpisy - 1 pkt, 1 podpis - 0 pkt)

a. Poussin

b. Canaletto

c. Vignola

4. Dopisz do zdań prawda(P) lub fałsz (F) - (za właściwe 4 wpisy 2 pkt, 2-3 wpisy 1 pkt, 1 wpis 0 pkt)

a. Rubens operował głównie światłem i cieniem

b. Bernini jest autorem nagrobka Juliusza II.....

c. Velázquez to nadworny malarz Karola I

d. Caravaggio jest autorem portretu Cecylii Galerani

5. Do dzieł dopisz autorów – 2 pkt

a. Las Meninas

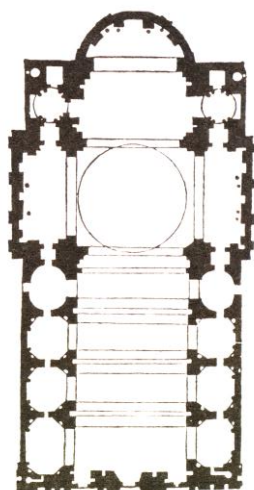
**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

b. Wymarsz strzelców

c. Bachus

d. San Carlo Alle Quattro Fontane

6. Rozpoznaj budowlę, uzupełnij tabelę wg poleceń

a) Podaj nazwę obiektu (1pkt)	
b) Wymień autorów: planu i fasady (2 pkt)	plan, fasada
c) Podaj 4 cechy planu (2 pkt)	
d) Wymień 4 cechy dekoracji dekorację fasady (2 pkt)	

7. Rozpoznaj tytuły i źródła ikonograficzne poniższych dzieł - (za każde właściwe 2 uzupełnienia 1 pkt; razem: 3 pkt)

tytuł

.....

źródło ikonograficzne

.....

.....

tytuł

.....

źródło ikonograficzne

.....

.....

tytuł

.....

źródło ikonograficzne

.....

.....

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Test ze sztuki XIX wieku (poza sztuka polską)

1. Połącz obrazy z artystami, wybierając z podanych: (za 2 wpisy - 1 pkt) do wyboru:
Delacroix, Cezanne, Constable, van Gogh, Eduard Manet, Claude Monet

- a. Śmierć Sardanapala.....,
- b. Olimpia
- c. Bród
- d. Martwa natura z niebieskim wazonem

**2. Zapoznaj się z tekstem i odpowiedz na pytania (za każdy właściwy wpis – 1 pkt;
razem: 4 pkt)**

tekst:

Malarze, którzy reprezentowali ten kierunek w malarstwie pochodzili zazwyczaj z biednych rodzin, nie byli społecznymi radykałami, nie chcieli nikogo szokować ani wywoływać skandali. Ich płótna były odrzucane przez oficjalne salony. 15 kwietnia 1874 roku fotograf i arystokrata Nadar zorganizował przy Bulwarze Kapucynów w Paryżu wystawę zwaną Salonem Niezależnych.

- a. O jakim kierunku malarstwa końca XIX wieku mowa jest w tekście?
.....
- b. Podaj tytuł obrazu, od którego wzięła się nazwa tego kierunku
.....
- c. Podaj nazwiska dwóch artystów, których prace zaprezentowane były na wystawie, o której mowa w tekście.
.....
.....

3. Podpisz poniższe ilustracje (za każde 2 wpisy 1 pkt; razem: 4 pkt):

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

tytuł.....

autor

tytuł.....

autor

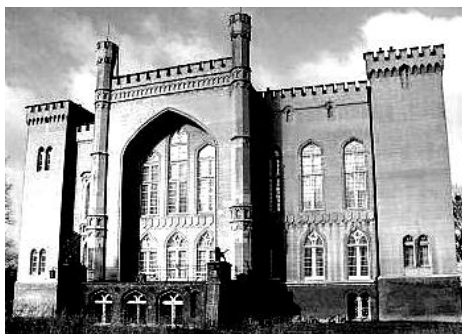
tytuł.....

autor

tytuł.....

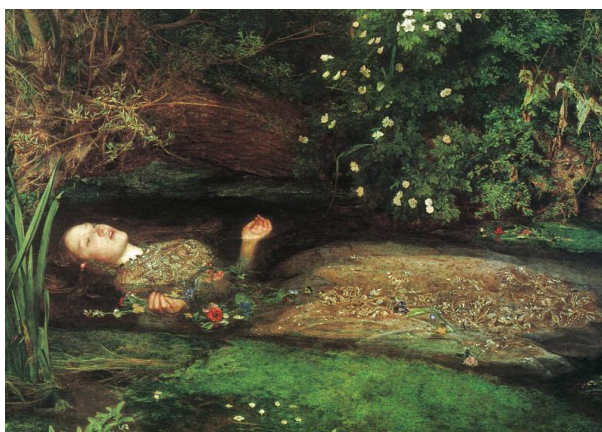
autor

4. Rozpoznaj styl budowli za 2 wpisy – 1 pkt:

.....

5. Podaj autora i tytuł obrazu oraz autora i tytuł dzieła literackiego, będącego inspiracją do namalowania obrazu (za każde właściwe 2 wpisy – 1 pkt4 pkt)

..... autor obrazu

..... tytuł obrazu

..... autor dzieła literackiego

..... tytuł dzieła literackiego

6. Oznacz zdania jako prawdziwe lub fałszywe do każdego z nich dopisując jedna z liter: „P” lub „F”; (za 2 właściwe wpisy - 1 pkt)

- a. impresjonizm to malarstwo wrażeń, uchwycenie zjawisk świetlnych
- b. tematem dzieł realistów były zrywy narodowo-wyzwoleńcze
- c. pointylizm to technika rzeźbiarska
- d. dywizjonizm charakterystyczny był dla malarstwa akademickiego
- e. Delacroix przebywał w Algierii
- f. Prerafaelici nawiązywali do kanonów starożytnych

7. Na podstawie poniższej ilustracji dokonaj wykonaj polecenia (9 pkt):

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Określ rodzaj przedstawienia (źródło tematu)	
Podaj 3 cechy kompozycji (za 1-2 właściwe wpisy – 1 pkt, za 3 właściwe wpisy – 2 pkt)	
Wymień 3 cechy kolorystyki (za 1-2 właściwe wpisy – 1 pkt, za 3 właściwe wpisy – 2 pkt)	
Wymień 3 cechy światłocienia (za 1-2 właściwe wpisy – 1 pkt, za 3 właściwe wpisy – 2 pkt)	
Wskaż 3 środki ekspresji (wyraz artystyczny dzieła) (za 1-2 właściwe wpisy – 1 pkt, za 3 właściwe wpisy – 2 pkt)	

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Iii. Kanon dzieł z historii sztuki

Sztuka prehistoryczna

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ zespół Stonehenge, ➤ zabudowa Biskupina.	
Rzeźba		➤ Wenus z Willendorfu.
Malarstwo	➤ Malowidła z Lascaux.	

Sztuka starożytnej Mezopotamii

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania
Architektura	➤ ziggurat z Ur, ➤ Brama Isztar w Babilonie.
Rzeźba	➤ Gudea z Lagasz, ➤ stela Hammurabiego, ➤ płaskorzeźba Zraniona Lwica z pałacu Assurbanipala w Niniwie
Malarstwo	➤ Sztandar z Ur.

Sztuka starożytnego Egiptu

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Piramida Dżesera w Sakkarze, ➤ Sfinks w Gizie, ➤ świątynia Hatszepsut w Deir El-Bahari, ➤ świątynia Ramzesa II w Abu Simbel.	➤ piramidy Cheopsa, Chefrena, Mykerinosa w Gizie, ➤ Świątynia Horusa w Edfu, ➤ Świątynia Chonsu w Karnaku.
Rzeźba	➤ Triada króla Mykerinosa, ➤ Skryba z Sakkary, ➤ Kolosy Memnona, ➤ Złota maska Tutenchamona, ➤ popiersie Nefretete.	➤ paleta Narmera, ➤ Mykerinos z małżonką, ➤ płaskorzeźba Echnatona z rodziną, ➤ Posąg Chefrena.
Malarstwo	➤ Gęsi z Meidum, ➤ Płaczki, ➤ córki Echnatona.	➤ polowanie na dzikie ptactwo z grobu Menny ➤ Tancerka i dwie muzykantki

Sztuka egejska

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania
Architektura	➤ Złota maska grobowa z Myken, ➤ Brama Lwów w Mykenach.
Rzeźba	➤ Idol cykladzki, ➤ Bogini z węzami,
Malarstwo	➤ Paryżanka (Knossos), ➤ waza kretańska z ośmiornicą,

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Książę wśród lilii (Knossos).
--	---------------------------------

Sztuka starożytnej Grecji

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ świątynia Hery w Paestum, ➤ świątynia Nike-Apteros, ➤ tolos świątyni w Delfach, ➤ Ołtarz pergamoński, ➤ Teatr w Epidauros.	➤ Partenon, ➤ Erechtejon, ➤ plan Akropolu.
Rzeźba	➤ kora (dowolna), ➤ Niosący ciełą, ➤ Woźnica z Delf, ➤ Fidiasz - Atena Partenos, Procesja panatenajska, Trzy mojry, ➤ Praksyteles - Hermes z małym Dionizosem, ➤ Afrodyta z Knidos, ➤ Skopas – Szalejąca menada (Bachantka), ➤ Lizyp – Odpoczywający Herakles, ➤ Nike z Samotraki, ➤ Apollo Belwederski,	➤ kuros z Tenei, ➤ Myron – Dyskobol, ➤ Poliklet – Doryforos, ➤ Praksyteles – Apollo z jaszczurką, Afrodyta z Knidos, ➤ Lizyp – Apoksyomenos, ➤ Grupa Laokoona, ➤ Wenus z Milo. ➤ Nike zawiązujące sandały
Malarstwo	➤ dowolne wazy w stylach: geometrycznym i orientalizującym, ➤ czerwonofigurowa waza François.	➤ waza czarnofigurowa z Achillesem i Ajaksem grającymi w kości.

Sztuka etruska i Starożytny Rzym

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ model świątyni etruskiej, ➤ świątynia Westy w Tivoli, ➤ Łuk Tytusa, ➤ Forum Trajana w Rzymie, ➤ akwedukt Pont-du-Gard, ➤ Maison Carrée w Nîmes, ➤ Ołtarz Pokoju w Rzymie, ➤ statua Barberini, ➤ portret cesarski.	➤ Panteon, ➤ Amfiteatr Flawiuszów (Koloseum), ➤ Łuk Konstantyna, ➤ Kolumna Trajana, ➤ August z Prima Porta, ➤ dom rzymski.
Rzeźba	➤ Wilczyca kapitolńska,	➤ Posąg konny Marka Aureliusza. ➤ sarkofag małżonków z Caere,
Malarstwo	➤ Flora (Primavera), fresk z domu w Stabiae, ➤ Freski z domu Wettyw w Pompejach, ➤ Malowidła z willi Liwii – Prima	

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	Porta.	
--	--------	--

Sztuka wczesnochrześcijańska

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ mauzoleum Santa Costanza w Rzymie, ➤ bazylika San Apollinare Nuovo.	➤ wczesnochrześcijańska bazylika św. Piotra w Rzymie, ➤ kościół San Vitale w Rawennie.
Rzeźba	➤ Chrystus – Dobry Pasterz – rzeźba.	
Malarstwo	➤ Chrystus Pantokrator z Capelli Palatyna w Palermo.	➤ Dobry Pasterz – mozaika z Mauzoleum Galii Placydii w Rawennie.

Sztuka Bizancjum

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Bazylika św. Marka w Wenecji.	➤ Hagia Sophia w Konstantynopolu.
Malarstwo	➤ Ikona Matki Boskiej Włodzimierskiej.	➤ Trójca Święta Rublowa (ikona).

Sztuka przedromańska

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Kościół św. Michała w Hildesheim, ➤ Sankt Gallen.	➤ kaplica pałacowa Karola Wielkiego w Akwizgranie.
Rzeźba	➤ Drzwi Bernwarda w Hildesheim.	
Malarstwo	➤ Karty z lwem i orłem w Księdze z Durrow, ➤ Monogram z Ewangeliarza z Kells.	

Sztuka romańska

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Kościół Notre Dame w Poitiers, ➤ Katedra w Spirze, ➤ Palatium na Ostrowie Lednickim, ➤ Krypta św. Leonarda na Wawelu,	➤ kościół Cluny III (rekonstrukcja), ➤ zespół architektoniczny w Pizie,

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Rotunda NMP na Wawelu, ➤ Rotunda św. Prokopa w Strzelnie, ➤ Kolegiata w Kruszwicy.	➤ Kolegiata w Tumie pod Łęczycą,
Rzeźba	➤ Portal z Moissac, ➤ Posadzka z Wiślicy, ➤ Drzwi Płockie, ➤ Tympanon św. Trójcy ze Strzelna.	➤ Drzwi Gnieźnieńskie, ➤ Kolumny z kościoła Norbertanek w Strzelnie.
Malarstwo	➤ Tkanina z Bayeux.	
Sztuka użytkowa	➤ Kielich z Trzemeszna, ➤ Patena kaliska.	

Sztuka gotycka

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ chór kościoła Saint-Denis w Paryżu, ➤ katedra w Chartres, ➤ Sainte Chapelle w Paryżu, ➤ katedra w Kolonii, ➤ katedra w Wells, ➤ kaplica King's College w Cambridge, ➤ katedra w Mediolanie, ➤ Pałac Dożów w Wenecji, ➤ Katedra w Sienie, ➤ Palazzo Vecchio we Florencji ➤ katedra w Gnieźnie, ➤ katedra we Wrocławiu, ➤ kościół Mariacki w Krakowie, ➤ kościół św. Janów w Toruniu, ➤ kolegiata w Wiślicy, ➤ barbakan w Krakowie, ➤ ratusz we Wrocławiu, ➤ katedra św. Wita w Pradze, ➤ katedra w Wells.	➤ katedra w Reims, ➤ katedra Notre Dame w Paryżu, ➤ kościół Mariacki w Gdańsku.
Rzeźba	➤ Nawiedzenie i Zwiastowanie z katedry w Reims, ➤ Claus Sluter – Studnia Mojżesza, ➤ Salomea (księżna Głogowska), ➤ Jeździec bamberski, ➤ Krucyfiks koloński, ➤ Nicolo Pisano – kazalnica w bazylice w Pizie, ➤ Pieta z Lubiąża, ➤ Wit Stwosz - krucyfiks z Wawelu, ➤ Nagrobek Henryka Probusa,	➤ Uta i Eckhardt – rzeźby fundatorów z Naumburga, ➤ Madonna z Krużlowej, ➤ Piękna Madonna z Wrocławia, ➤ Wit Stwosz – Ołtarz Mariacki, Nagrobek Kazimierza Jagiellończyka.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Nagrobek Kazimierza Wielkiego, ➤ portal królewski w Chartres.	
Malarstwo	➤ Jean Fouquet – Madonna wśród aniołów, ➤ Św. Anna Samotrzecia ze Strzegomia, ➤ Tablica 10 Przykazań z Gdańska, ➤ Epitafium Wierzbicy z Branic, ➤ Ucieczka do Egiptu, ➤ Poliptyk grudziądzki.	➤ Pieta z Avinionu, ➤ Bracia Limburg –Bardzo bogate godzinki księcia de Berry, ➤ Oplakiwanie z Chomranic.

Protorenesans

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Cimabue –św. Franciszka z Asyżu, ➤ Giotto – Maesta, kaplica Scrovegnich (freski do wyboru), Kazanie do ptaków, ➤ Duccio – Maesta, ➤ Simone Martini – Maesta, ➤ Lorenzetti – Alegoria dobrych i złych rządów.	➤ Simone Martini – Zwiastowanie, ➤ Duccio - Madonna Rucellai, ➤ Giotto –Oplakiwanie, Spotkanie przy Złotej Bramie.

Malarstwo niderlandzkie XV wieku

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Jan van Eyck – Madonna kanonika van der Paele, ➤ Rogier van der Weyden –Dyptyk Ukrzyżowania, ➤ Hieronim Bosch – Ogród rozkoszy ziemskich, Syn marnotrawny, Kuszenie św. Antoniego, Leczenie głupoty, ➤ Robert Campin - Madonna przed osłoną kominka, Tryptyk de Mérode, Tryptyk z Werl, ➤ Hugo van der Goes - Tryptyk Portinarich (Pokłon pasterzy), Zaśnięcie Marii.	➤ Jan van Eyck – Ołtarz gandawski, Małżeństwo Arnolfinich, Madonna kanclerza Rolin, ➤ Rogier van der Weyden – Sąd Ostateczny, Zdjęcie z krzyża, ➤ Hieronim Bosch – Wóz siana, ➤ Robert Campin - Madonna przed osłoną kominka.

Renesans niemiecki

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Albrecht Dürer – Autoportret (jako	➤ Mathias Grünewald – Ołtarz z

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	Chrystus), Melancholia, Adam i Ewa, Portret matki, Apostołowie, ➤ Hans Memling – Sąd Ostateczny, ➤ Hans Holbein Młodszy – portret Henryka VIII, Erazm z Rotterdamu, ➤ Lucas Cranach Starszy – Wenus i Amor, portret Marcina Lutra.	Isenheim, ➤ Albrecht Dürer – Czterej jeźdźcy Apokalipsy, ➤ Hans Holbein – Ambasadorowie.
--	---	--

Quattrocento

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Filippo Brunelleschi - San Lorenzo, San Spirito, kaplica Pazzich, ➤ Alberti - Tempio Malatestiano, San Andrea, Santa Maria Novella, ➤ Michelozzo – Palazzo di Medici-Rocardi.	➤ Brunelleschi - kopuła katedry florenckiej, Ospedale degli Innocenti,
Rzeźba	➤ Donatello - Zuccone, św. Maria Magdalena, Uczta Heroda (relief z chrzcielnicy w Sienie) ➤ Verrocchio - posąg Colleonego, ➤ Rodzina della Robbia - płaskorzeźby niemowląt z Ospedale degli Innocenti, ➤ Filippo Brunelleschi – relief z konkursu na II Drzwi Baptysterium we Florencji, ➤ Lorenzo Ghiberti – III drzwi do baptysterium florenckiego, ➤ Andrea Sansovino - nagrobek Ascanio Sforzy.	➤ Lorenzo Ghiberti –II Drzwi do baptysterium florenckiego, ➤ Donatello - Posąg Davida, posąg konny Gattamelaty
Malarstwo	➤ Andrea Mantegna- portrety Gonzagów z Mantui, plafon Camera dei Spozi, ➤ Andrea Verrocchio - Chrzest Chrystusa, ➤ Domenico Ghirlandaio - Narodziny Marii, Starzec z wnukiem, ➤ Fra Angelico - Zwiastowanie z Fiesole, ➤ Masaccio -Wygnanie z raju, Ukrzyżowanie, ➤ Paolo Uccello- Bitwa pod San Romano, ➤ Piero della Francesca -	➤ Andrea Mantegna – Martwy Chrystus, ➤ Fra Angelico – Zwiastowanie z klasztoru św. Marka we Florencji, ➤ Masaccio – Grosz czynszowy, Trójca Święta, ➤ Piero della Francesca – Portret Federica da Montefeltro i jego żony Battisty Sforza, Chrzest Chrystusa, ➤ Sandro Botticelli – Madonna Magnificat, Primavera, Narodziny Wenus.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Biczowanie, Zmartwychwstanie, ➤ Sandro Botticelli - Powracająca Judyta, Opłakiwanie Chrystusa.	
--	---	--

Dojrzały renesans we Włoszech

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Andrea Palladio - Teatro Olimpico, Il Redentore, ➤ Jacopo Sansovino - Biblioteka św. Marka, ➤ Michał Anioł - projekt Kapitolu, Biblioteka Laurenziana,	➤ Plany Bazyliki św. Piotra na Watykanie, ➤ Andrea Palladio – Villa Rotonda, ➤ Donato Bramante – Tempietto.
Rzeźba	➤ Michał Anioł – Pieta z Nikodemem, Pieta Rondanini, Nagrobek Juliusza II.	➤ Michał Anioł –David, Pieta watykańska, Nagrobek Medyceuszy.
Malarstwo	➤ Leonardo da Vinci - Pokłon Trzech Króli, Św. Jan Chrzciciel, ➤ Michał Anioł - sklepienie Kaplicy Sykstyńskiej, ➤ Rafael Santi - Zaślubiny Marii, Piękna Ogrodniczka, Madonna della Sedia, Uwolnienie św. Piotra z więzienia (Stanza Heliodora), portret Baltazara Castiglione, Triumf Galatei, ➤ Giorgione- Trzej filozofowie, Koncert wiejski, ➤ Tycjan- Madonna rodziny Paesaro, Pieta, Flora, Bachanalie, Karol V na koniu, portret Karola V w fotelu, portret papieża Pawła III z nepotami. ➤ Paolo Veronese - Uczta w Kanie Galilejskiej,	➤ Leonardo da Vinci -Madonna w grocie, Ostatnia Wieczerza, Święta Anna Samotrzeć, Mona Liza, Dama z gronostajem, ➤ Michał Anioł - Tondo Doni, Stworzenie Adama, Sąd Ostateczny w Kaplicy Sykstyńskiej, ➤ Rafael Santi - Madonna ze szczygłem, Szkoła ateńska, Madonna Sykstyńska, Transfiguracja (Przemienienie Pańskie). ➤ Giorgione – Śpiąca Wenus, Burza, ➤ Tycjan - Wenus z Urbino, Assunta, Wenus z Urbino, Miłość Ziemską i Niebiańską

Renesans i manieryzm w Polsce

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
------------------	----------------	--

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Architektura	➤ Jan Baptysta Quadro z Lugano - ratusz w Poznaniu, ➤ Santi Gucci – zamek w Baranowie, ➤ Jan Maria Padovano – attyka Sukiennic w Krakowie, ➤ Antoni van Opbergen – Wielki Arsenał w Gdańsku.	➤ Franciszek Florentczyk, Bartolomeo Berrecci – Dziedziniec na Wawelu, Kaplica Zygmuntowska, ➤ Kamienice braci Przybyłków w Kazimierzu Dolnym, ➤ plan Zamościa, ratusz w Zamościu, kamienice i kolegiata w Zamościu.
Rzeźba	➤ Santi Gucci – nagrobek Zygmunta Augusta, nagrobek Anny Jagiellonki, ➤ nagrobek Jana Olbrachta.	➤ Bartolomeo Berrecci - nagrobek Zygmunta Starego, ➤ Santi Gucci – nagrobek Stefana Batorego.
Malarstwo	➤ Marcin Kober – portret Anny Jagiellonki, ➤ Miniatura z kodeksu Baltazara Behema: Ludwisarz, ➤ Arrasy wawelskie.	➤ Bitwa pod Orszą, ➤ Stanisław Samostrzelnik – portret biskupa Tomickiego.

Pomiędzy renesansem a manieryzmem; manieryzm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ zamek Chambord (plan, bryła, fasada), ➤ zamek w Blois (klatka schodowa). ➤ Wawrzyniec Senes - zamek Krzyżtopór w Ujeździe.	➤ Ratusz w Antwerpii.
Rzeźba	➤ Giovanni da Bologna – Merkury, Porwanie Sabinek.	➤ Benvenuto Cellini – Solniczka Franciszka I.
Malarstwo	➤ Pieter Bruegel St. (pogranicze renesansu i manieryzmu) – Kraina lenistwa, Ślepcy, Wesele chłopskie, Wieża Babel, Walka karnawału z postem, ➤ Correggio – Święta noc, ➤ Jacopo Tintoretto - Zuzanna i starcy, Cud św. Marka, Wyniesienie zwłok św. Marka ze świątyni, Święty Marek ratujący Saracena, ➤ Jacopo Pontormo – Nawiedzenie, Zdjęcie z krzyża, ➤ Fiorentino Rosso – Zdjęcie z	➤ Pieter Bruegel Starszy (pogranicze renesansu i manieryzmu) –Upadek Ikara, Myśliwi na śniegu, ➤ El Greco – Zwiastowanie, Pogrzeb hrabiego Orgaza, Widok Toledo, ➤ Tintoretto - Ostatnia Wieczerza, ➤ Agnolo Bronzino – Alegoria czasu i miłości, ➤ Parmigianino – Madonna z długą szyją.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	krzyża, ➤ Parmigianino – Autoportret w wypukłym lustrze, ➤ El Greco – Obnażenie z szat, Zesłanie Ducha Świętego, Zmartwychwstanie, Laokoon, ➤ Giuseppe Arcimboldo – Cztery pory roku, ➤ Szkoła Fontainebleau – Diana łowczyni.	
--	--	--

Barok we Włoszech

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Gianlorenzo Bernini - Scala Reggia, ➤ Francesco Borromini - San Ivo w Rzymie, Santa Agnese w Rzymie, ➤ Balthassare Longhena - Santa Maria della Salute w Wenecji, ➤ Guarino Guarini - San Lorenzo w Turynie.	➤ Gianlorenzo Bernini - plac i kolumnada przed bazyliką św. Piotra w Rzymie, ➤ Giacomo della Porta, Giacomo da Vignola - Kościół Il Gesu, ➤ Francesco Borromini –San Carlo Alle Quattro Fontane.
Rzeźba	➤ Gianlorenzo Bernini, Konfesja nad grobem św. Piotra, Tron św. Piotra, Nagrobek Ludwiki Albertoni, Nagrobek papieża Urbana VIII, Fontanna Czterech Rzek, ➤ Nicola Salvi - Fontanna Di Trevi.	➤ Gianlorenzo Bernini – Ekstaza św. Teresy, Dawid, Apollo i Dafne.
Malarstwo	➤ Annibale Carracci – Triumf Bachusa i Ariadny, ➤ Guido Reni - Rzeź Niewiniątek, ➤ Pietro da Cortona - Gloryfikacja rządów Urbana VII, ➤ Michelangelo Merisi da Caravaggio – Martwa natura z owocami, Bachus, Niewierny Tomasz, Męczeństwo św. Mateusza, Wrócenie z ręki, Śmierć Matki Boskiej, Dawid z głową Goliata, ➤ Artemisia Gentileschi - Judyta i Holofernes, ➤ Gianbattista Tiepolo - Gloryfikacja Hiszpanii (pałac w Madrycie), ➤ Antonio Canale - Widok kościoła San Giorgio Maggiore, ➤ Francesco Guardi – Grand Canal.	➤ Andrea del Pozzo - plafon w kościele świętego Ignacego w Rzymie, ➤ Michelangelo Merisi da Caravaggio - Powołanie św. Mateusza, Złożenie do grobu, Wieczerna w Emaus.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Architektura poza granicami Włoch

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Johann Bernard Fisher von Erlach - pałac Schonbrunn w Wiedniu, ➤ Lucas von Hildebrandt - Górny belweder w Wiedniu. ➤ Jacob Prandtauer - kościół opactwa w Melk (Austria).	➤ Johann Bernard Fisher von Erlach - kościół św. Karola Boromeusza w Wiedniu, ➤ Baltazara Neumann - Kościół Vierzehnheiligen, ➤ Christopher Wren - katedra św. Pawła w Londynie.

Barok we Flandrii, Holandii

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Jacob van Campen - ratusz w Amsterdamie.	
Malarstwo	➤ Peter Paul Rubens - Sąd Ostateczny, Autoportret z Izabelą Brandt, Bitwa Amazonek, Krajobraz z tęczą, Helena Fourment w futrze, Przybycie Marii Medycejskiej do Marsylii ➤ Jacob Jordaens - Król pije, ➤ Anton van Dyck - Portret Karola I, Autoportret z sir Endymionem Porterem, ➤ David Teniers - Palacze i pijacy, ➤ Adriaen Brouwer - Grający w karty ➤ Franz Snyders – Spizarnia, ➤ Rembrandt Hermesz van Rijn – Danae, Hendrikje kąpiąca się w rzece, Autoportret w futrzanym płaszczu, Autoportret – Rembrandt jako apostoł Paweł, Autoportret z Saskią na kolanach, ➤ Jan Lievens - Chłopiec rozdmuchujący żar, ➤ Frans Hals - Regentki domu starców w Haarlemie, Wesoły bibosz, Czarownica z Haarlemu (Malle Babbe), ➤ Jan Vermeer van Delft - Para pijąca wino, Alegoria malarstwa, Koronczarka, Nalewająca mleko, ➤ Peter de Hooch - Kobieta z	➤ Peter Paul Rubens - Porwanie córek Leukippa, Zdjęcie z krzyża, Podniesienie krzyża, ➤ Rembrandt Hermesz van Rijn - Powrót syna marnotrawnego, Lekcja anatomii doktora Tulpa, Wymarsz strzelców, Trzy krzyże (grafika), Pejzaż z miłosiernym Samarytaninem, Autoportret z paletą, ➤ Jan Vermeer van Delft - Widok Delft, Czytająca list, Kobieta ważąca perły.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ dzieckiem u wejścia do spiżarni, ➤ Jacob van Ruysdael - Młyn koło Wijk, ➤ Willem Claesz Heda - Martwa natura (Śniadanie).	
--	---	--

Barok w Hiszpanii

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ zakrystia klasztoru kartuzów w Grenadzie.	
Malarstwo	➤ Diego Rodriguez de Silva Velázquez - Infantka Małgorzata, Poddanie Bredy, Triumf Bachusa, Portret Filipa IV, ➤ Jose de Ribera –Męczeństwo św. Bartłomieja, ➤ Francisco Zurbaran - Wystawienie ciała św. Bonawentury, Martwa natura z filiżanką, ➤ Esteban Bartolome Murillo – Immaculata.	➤ Diego Rodriguez de Silva Velazquez - Panny dworskie, Portret Innocentego X, Wenus z lustrem.

Barok we Francji

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Francois Mansart, Jacques le Mercier- kościół Val de Grace w Paryżu, ➤ Charles le Brun, Louis le Vau - pałac Vaux le Vicomte, ➤ Jules Hardouin-Mansart - kościół des Invalides w Paryżu.	➤ Charles le Brun, Louis le Vau, Andre le Notre, Jules Hardouin-Mansart - Wersal, (Galeria Zwierciadłana), ➤ Claude Perrault - wschodnia fasada Luwru.
Rzeźba	➤ Pierre Puget - Milon z Krotonu, ➤ Francois Girardon - Apollo z nimfami (Wersal, ogród), ➤ Etienne Maurice Falconet - Pomnik Piotra I w Petersburgu.	
Malarstwo	➤ Georges de la Tour - Oszust z asem karo, ➤ Claude Lorrain - Odjazd św. Urszuli, ➤ Nicolas Poussin - Pogrzeb Fokiona, Orfeusz i Eurydyka.	➤ Nicolas Poussin - Et in Arkadia Ego, ➤ Georges de la Tour - Św. Maria Magdalena pokutująca.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Barok w Polsce

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Tylman z Gameren - kościół św. Anny w Krakowie, kościół Sakramentek w Warszawie, pałac Krasińskich w Warszawie, ➤ Jan Trevano Zamek Królewski w Warszawie, ➤ Augustyn Locci - pałac w Wilanowie.	➤ Giovanni Trevano - kościół św. Piotra i Pawła w Krakowie, ➤ Augustyn Locci - Pałac w Wilanowie.
Rzeźba	➤ nagrobek z postacią klęczącą np. Piotra Opalińskiego z kościoła w Sierakowie.	
Malarstwo	➤ Portret trumienny Stanisława Woyszy (anonim), ➤ Taniec śmierci (anonim), ➤ Daniel Szulc - Portret Michała Korybuta Wiśniowieckiego.	➤ Daniel Schulz - Portret Jana Kazimierza, ➤ Jerzy Eleuter Siemiginowski – Portret Jana III Sobieskiego pod Wiedniem.

Rokoko

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Filippo Juvarra, Giovanni Battista Sacchetti - pałac królewski w Madrycie, ➤ Jose Benito Churriguera - ołtarz architektoniczny w kościele San Esteban w Salamance, ➤ Egid Quirin i Cosmas Asam - kościół św. Jana Nepomucena w Monachium.	➤ Mattheus Popelmann - Zwinger w Dreźnie, ➤ George Wenceslaus von Knobelsdorff - pałac Sans Soucci w Poczdamie.
Rzeźba	➤ Étienne Maurice Falconet, Amour menaçant, ➤ Ignaz Günther, Anioł stróż.	
Malarstwo	➤ Antoine Watteau - Szyld Gersainta, ➤ Gilles Francois Boucher - Toaleta Wenus, ➤ Jean Baptiste Simeon Chardin - Modlitwa przed posiłkiem, Chłopiec z bączkiem, ➤ Thomas Gainsborough - Robert Andrews z żoną, Błękitny chłopiec, ➤ Sir Joshua Reynolds - Portret Nelly	➤ Antoine Watteau - Odjazd na Cyterę, ➤ Francois Boucher - Kąpiel Diany, ➤ Jean-Honore Fragonard – Huśtawka.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	O'Brien, Portret lorda Heathfielda, ➤ William Hogarth - W salonie pani (z cyklu Modne małżeństwo).	
--	--	--

Klasycyzm na Zachodzie Europy

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Claude Nicolas Ledoux - projekt idealnego miasta Arc-et-Senans, ➤ Karl Friderich Schinkel – Nowa Wartownia w Berlinie, ➤ Muzeum w Berlinie, ➤ Richard Boyle –Chiswick House.	➤ Jacques- Germain Soufflot – kościół św. Genowefy w Paryżu, ➤ Jacques Ange Gabriel – Petit Trianon.
Rzeźba	➤ Antonio Canova – Nagrobek Marii Krystyny, Paulina Borghese jako Wenus.	➤ Antonio Canova – Amor i Psyche, Trzy gracje.
Malarstwo	➤ Jacques Louis David – Portret konny Stanisława Kostki, Potockiego, Portret pani Recamier, Bonaparte na Przełęczu św. Bernarda, Koronacja Napoleona, Madame Récamier, ➤ Dominique Ingres - Panna Riviére, Kąpiąca się, Louis-François Bertin.	➤ Jacques Louis David – Śmierć Marata, Śmierć Sokratesa, Przysięga Horacjuszy. ➤ Dominique Ingres – Źródło, Wielka Odaliska, Łaźnia turecka.

Klasycyzm w Polsce

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Dominik Merlini –Królikarnia, ➤ Jan Chrystian Kamsetzer – teatr na wyspie, ➤ Piotr Aigner – Świątynia Sybilli w Puławach, Pałac Marynki w Puławach, ➤ Jakub Kubicki – Belweder w Warszawie, ➤ Antonio Corazzi – Pałac Staszica w Warszawie.	➤ Dominik Merlini, Jan Chrystian Kamsetzer – pałac na wodzie, ➤ Szymon Bogumił Zug – kościół ewangelicko-augsburski w Warszawie, ➤ Piotr Aigner – kościół św. Aleksandra w Warszawie.
Rzeźba	➤ Bertel Thorvaldsen – pomnik Kopernika, Ganimedes, ➤ Jakub Tatarkiewicz – Psyche	➤ Bertel Thorvaldsen – pomnik księcia Józefa Poniatowskiego.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	omdlewająca.	
Malarstwo	➤ Marcello Bacciarelli – Portret Stanisława Augusta, Poniatowskiego z klepsydrą, ➤ Bernardo Belotto (zw. Canaletto) – Kolumna Zygmunta od strony Wisły, Krakowskie Przedmieście, ➤ Jan Piotr Norblin – Towarzystwo na wycieczce w parku.	➤ Marcello Bacciarelli – Stanisław August Poniatowski w stroju koronacyjnym. ➤ Bernardo Belotto (zw. Canaletto) – Widok Warszawy od strony Pragi.

Romantyzm i historyzm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Charles Barry – Parlament w Londynie, ➤ Karl Friedrich Schinkel – Pałac w Kórniku, ➤ Joseph Paxton – pałac Kryształowy w Londynie.	➤ Charles Garnier – Opera w Paryżu.
Rzeźba	➤ François Rude - Napoleon budzący się do nieśmiertelności, ➤ Jean Baptiste Carpeaux – Taniec.	➤ François Rude – Marsylianka.
Malarstwo	➤ Francisco Goya y Lucientes - Maja naga, Maja ubrana, Portret księżnej Alby, Rodzina Karola IV, Saturn pożerający swe dzieci, Sabat czarownic, ➤ John Constable - Katedra w Salisbury, ➤ Eugène Delacroix – Barka Dantego, Śmierć Sardanapala, Portret Chopina, ➤ Theodore Gericault - Oficer szaserów, ➤ Caspar David Friedrich – Nadzieja, Mężczyzna i kobieta zapatrzeni w księżyc, Opactwo w dębowym lesie, Ruiny Eldeny, Cmentarz w śniegu, ➤ William Blake – Urizen stwarzający wszechświat, Newton, ➤ Johann Heinrich Füssli - Koszmar (Nocne mary) ➤ William Turner - Ostatnia droga Tmraire’a - Spokój – Pogrzeb na pełnym morzu - Pożar Parlamentu.	➤ Francisco Goya y Lucientes – Gdy rozum śpi budzą się upiory, Rozstrzelanie powstańców madryckich 3 maja 1808 roku, ➤ Eugène Delacroix - Wolność wiodąca lud na barykady, Rzeź na Chios, Kobiety algierskie, ➤ Theodore Gericault - Tratwa Meduzy, ➤ William Turner – Szybkość, para i deszcz, ➤ Théodore Géricault - Tratwa Meduzy, ➤ Caspar David Friedrich – Mnich nad brzegiem morza, Krzyż w górach, Skały kredowe na Rugii, Wędrowiec ponad morzem mgły, ➤ John Constable – Bród.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

Prerafaelici

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Dante Gabriel Rossetti - Beata Beatrix, Zwiastowanie, ➤ Edward Burne-Jones – Złote schody, ➤ William Holman Hunt – Przebudzone sumienie.	➤ John Everett Millais – Ofelia.

Realizm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Gustave Courbet - Autoportret z psem, Dzień dobry, panie Courbet, Pogrzeb w Ornans, Pochodzenie świata, ➤ Camille Corot - Wiatr, Katedra w Chartres, ➤ Jean Franois Millet - Siewca ➤ Honore Daumier - Ulica Transnonain w Paryżu, Don Kichot, ➤ Ilija Riepin – Burlacy na wołdze , ➤ Theodore Rousseau – U wodopoju.	➤ Gustave Courbet – Kamieniarze, Pracownia artysty, ➤ Franois Millet – Zbierające kłosa, Anioł Pański, ➤ Honore Daumier – Praczka.

Akademizm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Adolphe William Bouguereau - Narodziny Wenus, ➤ Thomas Couture – Rzymianie okresu upadku, ➤ Jean-Léon Gérôme- <i>Walka kogutów</i>, ➤ Lawrence Alma-Tadema - Róże Heliogabala (Holandia).	➤ Alexandre Cabanel – Narodziny Wenus.

Malarstwo XIX wieku w Polsce

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Aleksander Gierymski - Święto Trąbek, Wieczór nad Sekwaną, Trumna chłopska, ➤ Aleksander Kotsis – Matula	➤ Aleksander Gierymski – Altana, Żydówka z pomarańczami, ➤ Aleksander Kotsis - Ostatnia

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	pomarli, ➤ Artur Grottger - Pożegnanie powstańca, Plac zamkowy w Warszawie, ➤ Henryk Rodakowski - Portret matki, ➤ Henryk Siemiradzki – Pochodnie Nerona, ➤ Jan Matejko - Hołd Pruski, ➤ Józef Chełmoński - Żurawie, Bociany, Kuropatwy na śniegu, ➤ Józef Szermentowski - Bydło schodzące do wodopoju ➤ Juliusz Kossak - Polowanie z sokołem, ➤ Piotr Michałowski – Napoleon na siwym koniu, Defilada przed Napoleonem, Portret chłopca w kapeluszu, ➤ Walenty Wańkowicz - Portret Adama Mickiewicza na Judahu skale, ➤ Wojciech Gerson - Cmentarz w Zakopanem, ➤ Wojciech Korneli Stattler - Machabeusze .	chudoba, ➤ Artur Grottger – Bój, Kucie kos, ➤ Henryk Rodakowski - Portret generała Henryka Dembińskiego, ➤ Henryk Siemiradzki – Dirce chrześcijańska, ➤ Jan Matejko - Stańczyk, Rejtan – Upadek Polski, Kazanie Skargi, Bitwa pod Grunwaldem, Uchwalenie Konstytucji 3 maja, ➤ Józef Chełmoński - Czwórka, Babie lato, ➤ Maksymilian Gieryski – Pikieta powstańca, ➤ Piotr Michałowski – Seńko, Bitwa pod Somosierrą.
--	---	--

Symbolizm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania
Rzeźba	➤ Auguste Rodin – Mieszczanie z Calais.
Malarstwo	➤ Gustave Moreau - Taniec Salome, Zjawa, ➤ Puvis de Chavannes – Biedny rybak, ➤ Arnold Böcklin - Wyspa umarłych, ➤ Odilon Redon - Oko jako dziwaczny balon (litografia), Cyklon, Zamknięte oczy, ➤ James Ensor - Autoportret wśród masek, ➤ Paul Sruzier- Melancholia, Talizman, ➤ Maurice Denis – Muzy, ➤ Pierre Bonnard – Kobiety w ogrodzie.

Impresjonizm i neoimpresjonizm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Rzeźba		➤ Edgar Degas –Czternastoletnia tancerka.
Malarstwo	➤ Edouard Manet - Bar w Folies-	➤ Edouard Manet – Olimpia,

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	Bergère, Na balkonie, Kolej żelaza, ➤ Claude Monet - Stogi (kilka wersji), Nenufary (kilka wersji), Japoński mostek w Giverny, ➤ Edgar Degas - Klasa tańca, Wyścigi konne, Absynt, ➤ Camille Pissarro - Czerwone dachy ➤ Pierre-Auguste Renoir - Wielkie kąpiące się, Moulin de la Galette, Akt w słońcu, Parasolki, ➤ George Seurat – Modelki, Cyrk, ➤ Berthe Morisot – Kołyska, ➤ Paul Siniac - Port w Marsylii.	Śniadanie na trawie, Rozstrzelanie cesarza Maksymiliana, ➤ Claude Monet – Impresja. Wschód słońca, Katedra w Rouen (kilka wersji), Dworzec Saint-Lazare, ➤ Edgar Degas – Primabalerina ➤ Pierre-Auguste Renoir – Huśtawka, Śniadanie wioślarzy, ➤ George Seurat – Niedzielne popołudnie na wyspie Grande Jatte.
--	---	---

Postimpresjonizm

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Malarstwo	➤ Paul Cezanne - Dom powieszonego, Autoportret, Grający w karty, Martwa natura z kuchennym stołem, Wielkie kąpiące się, Zatoka Marsylska widziana z Estaque, ➤ Vincent van Gogh – Buty, Nocna kawiarnia, Autoportret przed sztalugą Autoportret (1889 r.), Autoportret z zabandażowanym uchem, Taras kawiarni w nocy, Droga z cyprysem i gwiazdą, Słoneczniki, ➤ Henri de Toulouse-Lautrec -, Moulin Rouge, Aristide Bruant, ➤ Paul Gauguin - Żółty Chrystus, Autoportret z Żółtym Chrystusem, Kobieta trzymająca owoc, Kiedy wychodzisz za męż?, Manao Tupapau (Duch zmarłych czuwa).	➤ Paul Cezanne – Martwa natura z błękitnym wazonem Góra Sainte-Victoire (kilka wersji), ➤ Vincent van Gogh – Jedzący kartofle, Pokój van Gogha, Kruki nad łąnem zboża, Portret doktora Gacheta, Kościół w Auvers, ➤ Henri de Toulouse-Lautrec – Jane Avril w Jardin de Paris, Toaleta, ➤ Paul Gauguin – Wizja po kazaniu – walka Jakuba z aniołem, Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy?

Secesja

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Antonio Gaudi – Casa Mila, Casa Batllo,	➤ Antonio Gaudi – Sagrada Familia,

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Hektor Guimard – Wejścia do paryskiego metra, ➤ Wictor Horta - klatka schodowa Tassela, Grand Bazar, ➤ Whistler – Pawia sala.	➤ Joseph Olbrich -pałac „Secesji” wiedeńskiej.
Rzeźba/wzornictwo użytkowe	➤ Auguste Rodin – Myśliciel, Ręka Boga, Danaida, ➤ Louis Tiffany - Projekty lamp witrażowych.	➤ Auguste Rodin –Katedra, Pocałunek, Myśliciel.
Malarstwo	➤ Aubrey Beardsley – Salome, ➤ Gustave Klimt – Salome, Spełnienie (fryz z pałacu w Stocklet), Danae, Trzy etapy życia kobiety.	➤ Gustave Klimt – Pocałunek, Judyta i Holofores, ➤ Aubrey Beardsley – Pawia suknia, ➤ Alfons Mucha – Plakat reklamujący bibułki „Job”.

Młoda Polska

Dziedzina sztuki	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
Architektura	➤ Stanisław Wyspiański – Wystrój salonu Żeleńskich, ➤ Franciszek Mączyński, Tadeusz Stryjeński – Teatr Stary w Krakowie (elewacja),	➤ Stanisław Wyspiański – Balustrada z Gmachu Towarzystwa Lekarskiego.
Rzeźba	➤ Wacław Szymanowski pomnika Chopina w Warszawie.	
Malarstwo	➤ Stanisław Wyspiański – witraż Apollo z Gmachu Towarzystwa Lekarskiego, Kartony do witraży wawelskich: Henryk Pobożny, Święty Stanisław, Kazimierz Wielki, Autoportret, ➤ Jacek Malczewski – Introdukcja, Krajobraz z Tobiaszem, Zatruta studnia, Śmierć na etapie, Błędne koło, ➤ Witold Wojtkiewicz – Chrystus i dzieci, ➤ Józef Mehoffer - Hołd Trzech Króli (Projekt witraża do katedry we Fryburgu), ➤ Edward Okuń – Okładka do Chimery, ➤ Józef Pankiewicz – Wóz z sianem, Japonka, Wizyta, Targ na kwiaty	➤ Stanisław Wyspiański - Witraż Bóg Ojciec - Stań się!, Polonia, Projekt witraża do katedry lwowskiej, Śpiący Staś, Podwójny portret Elizy Pareńskiej, Macierzyństwo, ➤ Widok na Kopiec Kościuszki (kilka widoków z cyklu), ➤ Józef Mehoffer – Dziwny ogród, ➤ Jacek Malczewski – Melancholia, Thanatos, Hamlet polski (Portret Aleksandra Wielopolskiego), ➤ Witold Wojtkiewicz - Krucjata dziecięca, ➤ Józef Mehoffer – Dziwny ogród, ➤ Władysław Podkowiński –

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Władysław Podkowiński – Dzieci w ogrodzie, Sad w Chresnem, Mokra wieś, ➤ Leon Wyczółkowski – Kopanie buraków, Rybacy, ➤ Kazimierz Stabrowski – Na tle witrażu, ➤ Jan Stanisławski – Topole nad wodą, ➤ Władysław Ślewiński - Kobieta czesząca włosy.	Szał, ➤ Leon Wyczółkowski –Rybacy brodzący, Ujrzałem raz ➤ Boznańska – Dziewczynka z chryzantemami, Imieniny babuni, ➤ Józef Pankiewicz - Targ na kwiaty, Dziewczynka w czerwonej sukience, ➤ Ferdynand Ruszczyc, Ziemia.
--	--	---

Kierunki awangardowe I połowy XX wieku

Kierunek w sztuce	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
fowizm	➤ Matisse – Radość życia, Harmonia w czerwieni, Taniec, Muzyka, ➤ Andre Derain – Most Westminster,ski, ➤ Maurice Vlaminck – Barki na Sekwanie.	➤ Henri Matisse – Radość życia, Portret żony z zieloną pręgą, Le Luxe II, ➤ Andre Derain - Postacie na łące Maurice Vlaminck – Czerwone drzewa.
kubizm	➤ Pablo Picasso – Dziewczyna z mandoliną, Portret Kahnweilera, Martwa natura ze skrzypcami, Fabryka z Horta de Ebro, Portret Ambroise Vollarda, Gitara i klarnet, ➤ George Braque – Domy w Estaque, Gitara i klarnet, ➤ Fernand Leger – Mona Liza z kluczami, ➤ Picasso poza kubizmem - Portret Gertrudy Stein Dwie siostry, Pijąca absynt, Dziewczyna przed lustrem, Płacząca kobieta, Trzej muzykanci, Las Meninas.	➤ Pablo Picasso –Panny z Avignonu, ➤ George Braque – Portugalczyk, ➤ Picasso poza kubizmem – Życie, Rodzina kuglarzy, Guernica.
ekspresjonizm	➤ Edward Munch – Śmierć, Taniec życia, ➤ George Rouault – Pierrot jako artysta, ➤ Ernst Ludwig Kirchner – Autoportret z modelką, ➤ Emil Nolde – Tryptyk Maria Egipcjanka,	➤ Edward Munch – Krzyk (wersja malarska i graficzna, Madonna, ➤ Emil Nolde – Prorok, Ukrzyżowanie, ➤ Ernst Ludwig Kirchner – Kobiety na ulicy, ➤ Oscar Kokoschka – Pieta.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Wassily Kandinsky – Błękitny jeździec, kościół w Murnau, ➤ Franz Marc – Żółta krowa, ➤ Oskar Kokoschka – Morderca, nadzieja kobiet, ➤ Erich Heckel - Sitzende Fränzi, ➤ Chaim Soutine - Zarżnięty wół, ➤ Diego Rivera - Prekolumbijskie życie, ➤ David Alfaro Siqueiros - Nowa demokracja.	
Nowa Rzeczowość	➤ George Grosz – Miasto, Filary społeczeństwa, ➤ Otto Dix - Portret rodziców, ➤ Maksa Beckmann - Autoportret z rogami.	➤ Otto Dix – Wojna.
futuryzm	➤ Umberto Boccioni – Elastyczność, Ulica między domami, Bójka w galerii, Wizja symultaniczna, ➤ Giacomo Balla – Dynamizm psa na smyczy, ➤ Gino Severini – Taniec Pan Pan w Monico, Wojna, Pociąg pancerny, ➤ Natalia Gonczarowa - Kot	➤ Giacomo Balla – Dziewczynka biegnąca na balkonie, ➤ Umberto Boccioni - Jedyna forma ciągłości w przestrzeni (rzeźba), ➤ Gino Severini –Pociąg pancerny.
École de Paris	➤ Chaim Soutine – Grom, ➤ Amadeo Modigliani – Alice, Jeanne Hébuterne ➤ Marc Chagall - Autoportret z siedmioma palcami, Spadający anioł, Zielony skrzypek, ➤ Eugeniusz Zak – Żebrek, ➤ Mojżesz Kisling - Portret Jeana Cocteau.	➤ Amadeo Modigliani – Leżący akt, ➤ Marc Chagall, Skrzypek, Ja i wieś.
abstrakcjonizm	➤ Wasilij Kandinsky - Cercle et carre, ➤ Constantin Brâncuși – Księżna X, Niekończąca się kolumna, ➤ Henri Moore – Spoczywająca postać.	➤ Wasilij Kandinsky - Pierwsza akwarela abstrakcyjna, ➤ Henri Moore - Król i królowa, ➤ Constantin Brâncuși –Ptak.
konstruktywizm	➤ Frank Lloyd Wright – Zakłady Johnson Wax w Madison,	➤ Władimir Tatlin – Pomnik III Międzynarodówki,

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Mies van der Rohe – Osiedle w Weissenhof, ➤ Walter Gropius i Adolf Meyer – fabryka „Fagus“ (bryła) ➤ Piet Mondrian – Broadway Boogie Woogie, Drzewo Czerwone, Drzewo Szare, ➤ Gerrit Rietveld - Czerwono-niebieskie krzesło.	➤ Kazimierz Malewicz – Czarny kwadrat na białym tle, kompozycja suprematystyczna (1915), ➤ Piet Mondrian – Kompozycja z żółtym czerwonym i niebieskim, ➤ Walter Gropius – siedziba Bauhausu w Dessau, ➤ Frank Lloyd Wright – Muzeum Guggenheima w Nowym Yorku, Dom nad wodospadem.
dadaizm	➤ El Lissitzky – Czerwonym klinem uderz w Białych, ➤ Marcel Duchamp – Akt schodzący po schodach, L.H.O.O.Q, Wieszak, Suszarka do butelek, ➤ Kurt Schwitters – Merzbild, ➤ Man Ray – Skrzypce Ingres.	➤ Marcel Duchamp – Fontanna, Panna młoda rozbierana przez swych kawalerów jednak, Akt schodzący po schodach, L.H.O.O.Q., ➤ Man Ray – Podarunek.
surrealizm	➤ Jean Miro – Ważka z czerwonymi skrzydełkami, ➤ Rene Magritte – Terapeuta, Zamek w Pirenejach, Balkon wg Maneta, Dwie tajemnice, ➤ Salvador Dali – Portret Mae West, Giorgio Sen spowodowany lotem pszczoły wokół owocu granatu na sekundę przed przebudzeniem, Kuszenie św. Antoniego, ➤ Giorgio de Chirico – Niepokojące muzy, ➤ Marc Chagall – Podwójny portret z kieliszkiem wina, ➤ Max Ernst – Słoń Celebes, Europa po deszczu, ➤ Meret Oppenheim - Śniadanie w futrze.	➤ Giorgio de Chirico – Tajemnica i melancholia ulicy, ➤ Salvador Dali – Uporczywość pamięci, Płonąca żyrafa, Oblicze wojny, ➤ Jean Miro – Karnawał arlekina, ➤ Max Ernst – Matka Boska karcąca Dzieciątka, ➤ Rene Magritte – Kochankowie.
socrealizm	➤ Aleksander Kobzdej – Kamieniarze, ➤ Muchina - Robotnik i kołchoźnica, ➤ Isaak Brodski - Lenin w Smolnym, ➤ Uniwersytet im. Łomonosowa w	➤ Aleksander Kobzdej – Podaj cegłę, ➤ Pałac Kultury i Nauki w Warszawie.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	➤ Moskwie, ➤ Nowa Huta w Krakowie, ➤ Stadion Dziesięciolecia w Warszawie.	
--	---	--

Kierunki i stowarzyszenia awangardowe w Polsce

Kierunek w sztuce	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
formiści	➤ Stanisław Ignacy Witkiewicz – Portret Jadwigi Witkiewiczowej (z 1925 roku), Portret Edwardy Szmuglarowskiej z 1930 r., Rąbanie lasu, ➤ Zbigniew Pronaszko – Projekt pomnika Adama Mickiewicza w Wilnie, ➤ Tytus Czyżewski – Madonna z dzieciątkiem, ➤ Xawery Dunikowski – Kobiety brzemiennie.	➤ Stanisław Ignacy Witkiewicz – Marysia i burek na Cejlonie, ➤ Leon Chwistek – Stermierka, ➤ Stanisław Ignacy Witkiewicz – Autoportret (z 1938 r.), ➤ Xawery Dunikowski – Tchnienie, ➤ Zbigniew Pronaszko – Akt.
Rytm	➤ Eugeniusz Zak – Pierrot, ➤ Tadeusz Makowski – Szewc, ➤ Zofia Stryjeńska – Spotkanie z synem z cyklu Pascha.	➤ Tadeusz Makowski – Kapela dziecięca, ➤ Władysław Skoczylas – Zbójnicki.
Blok i Praesens	➤ Władysław Strzemiński – Pejzaż morski, Kompozycja unistyczna, Kobieta w oknie, ➤ Henryk Stażewski – Relief nr 12 ➤ Mieczysław Szczuka, Amnestji dla więźniów politycznych (plakat).	➤ Katarzyna Kobro – Kompozycja przestrzenna, ➤ Władysław Strzemiński – Powidok światła.
Komitet Paryski	➤ Jan Cybis – Martwa natura z kwiatami, ➤ Zygmunt Waliszewski – Uczta u Benvenuto Celliniego, Uczta II, Malarz i modelka, ➤ Józef Czapski - Opera Leśna w Sopocie, ➤ Artur Nacht-Samborski - Martwa natura z fikusem,	➤ Zygmunt Waliszewski - Uczta II, Wyspa miłości.
Grupa Krakowska	➤ Maria Jarema - Penetracje, Filtry 13, ➤ Janusz Stern - Kompozycja I, ➤ Jerzy Nowosielski – Akt z oknem, św. Mikołaj (ikona), dekoracja Kościoła,	➤ Jerzy Nowosielski – Toaleta.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	grekokatolickiego w Białym Borze, ➤ Tadeusz Brzozowski – Pludry, Siurpryza, ➤ Tadeusz Kantor - Multiple parasolowe.	
--	--	--

Sztuka II połowy XX wieku

Kierunek w sztuce	Do rozpoznania	Do omówienia (dokładna analiza treści i formy)
ekspresjonizm abstrakcyjny	➤ Jackson Pollock – Wilczyca, Rytm jesieni, ➤ Franz Kline – Figura ósma, ➤ Wols – Kompozycja V, ➤ Mark Rothko – Ziemia i zieleń, Tryptyk, ➤ Hans Hartung, H-30.	➤ Jackson Pollock – Drewniany konik nr 10A, ➤ Willem de Kooning – Kobieta I.
pop-art	➤ Jasper Johns – Trzy flagi, Cel z czterema twarzami, ➤ Claes Oldenburg – Dwa Cheesburgery, Spinacz do suszenia bielizny, ➤ Andy Warhol –, Autoportret z cieniem. ➤ Roy Lichtenstein – A teraz moi mali, za Francję, M – Maybe, ➤ Tom Wesselmann – Wielki amerykański akt, Kobieta paląca.	➤ Andy Warhol – Wielka puszka zupy Campbell’s, Marilyn Monroe, ➤ Richard Hamilton – Co właściwie sprawia, że nasze mieszkania są tak odmienne, tak pociągające?, ➤ David Hockney - Mr and Mrs Clark and Percy, ➤ César Baldaccini – Wielki kciuk.
op-art	➤ Bridget Riley – Prąd, ➤ Victor Vasarely – Attai, ➤ Jesus-Rafael Soto – Spirala.	
neofiguracja	➤ Francis Bacon – Studium portretu Van Gogha, Mężczyzna z mikrofonami, ➤ Alberto Giacometti – Plac, Las.	➤ Francis Bacon – Studium wg portretu Innocentego X Velázquez, Tryptyk Ukrzyżowania, ➤ Giacometti – Postać krocząca.
hiperrealizm	➤ Duane Hanson – Turyści, Kobieta z wózkiem na zakupy, ➤ Ron Mueck - Chłopiec, Dzikus, ➤ Richard Estes. Downtown.	➤ Ron Mueck - Martwy Ojciec.
environment	➤ Robert Rauschenberg – Odaliska, Kanion, ➤ George Segal – Stacja benzynowa, ➤ Edward Kienholz – Tylne	➤ Edward Kienholz – Przenośny pomnik wojenny.

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

	siedzenie Dodge'a.	
fluxus	➤ Joseph Beuys - Skrzynka pokryta gumą, Krzesło z tłuszczem, ➤ Wolf Vostell – Coca Cola, Requiem.	
happening	➤ Claes Oldenburg - Wiosna , ➤ Yves Klein – Antropometrie.	➤ Tadeusz Kantor - Umarła klasa.
performance	➤ Ewa Partum – Samoidentyfikacja, Ćwiczenia, ➤ Jerzy Bereś - Msza Romantyczna i Polityczna, ➤ Zofia Kulik - Archiwum gestów, Gotyk Między-Narodowy, ➤ Zbigniew Warpechowski - Koncert na fortepian i mistrza, Kwadrans poetycki.	
konceptualizm	➤ Joseph Kosuth – Jedno i trzy krzesła, ➤ Jerzy Rosołowicz - Neutrikon S 4.	
land-art	➤ Robert Smithson – Spiralna grobla, ➤ Richard Long – A Crossing Place, ➤ Christo - Opakowanie budynku Reichstagu, ➤ Dennis Oppenheim - Urządzenie do wykorzeniania zła, ➤ Jacek Tylicki - Jacek Tylicki, 365 dni, Jedno zdjęcie drzewa dziennie, Jacek Tylicki, Natural Art, Nr.183, (Stworzone przez Naturę). Starodrzew leśny.	
arte povera	➤ Michelangelo Pistoletto – Wenus wśród szmat, ➤ Pino Pascali – Morze, ➤ Mario Merz – Ciemne światło.	
minimal-art	➤ Sol LeWitt - Wieża, Czarny formularz.	
sztuka kinetyczna	➤ Alexander Calder – Mobile, Spirala przy gmachu, Wielki stabil, Czerwone słońce na stadionie olimpijskim.	

**PROGRAM NAUCZANIA HISTORII SZTUKI W IV ETAPIE EDUKACYJNYM
W ZAKRESIE ROZSZERZONYM**

high-tech dekonstruktywizm	➤ Renzo Piano i Richard Rogers – Centrum Pompidou w Paryżu.	
polska szkoła plakatu	➤ Henryk Tomaszewski - Baryłeczka, Ludzie bez skrzydeł, Symfonia pastoralna.	➤ Henryk Tomaszewski - Niepotrzebni mogą odejść.
twórcy polscy bez powiązania	➤ Zdzisław Beksiński – kompozycje z piszczele, np. Katedra, ➤ Jerzy Duda – Gracz – Hamlet Polny, ➤ Bronisław Linke - Czerwony autobus, ➤ Andrzej Wróblewski – Ukrzesłowienia.	➤ Andrzej Wróblewski – Rozstrzelanie surrealistyczne.
tendencje we współczesnej rzeźbie polskiej	➤ Władysław Hasior – Bolesna (rzeźba, Wyszywanie charakteru, pomnik: Dzieciom Zamojszczyzny, Czarny krajobraz I, ➤ Mirosław Bałka – Święty Wojciech, ➤ Magdalena Abakanowicz – Abakan czerwony, Aliteracje, ➤ Alina Szapocznikow - Autoportret zwielokrotniony.	➤ Katarzyna Kozyra – Piramida zwierząt, ➤ Magdalena Abakanowicz – Katharsis.
sztuka krytyczna	➤ Katarzyna Kozyra – Lekcja tańca, Więzy krwi, ➤ Robert Rumaś – Wątki, Termofory X 8, Manewry miejskie, ➤ Zbigniew Libera - Obrzędy intymne, Lego-obóz koncentracyjny, Urządzenia korekcyjne, ➤ Dorota Nieznalska - Pasja, Stygmaty, Moje życie, moja decyzja, Re- konstrukcja, ➤ Alicja Żebrowska - Grzech Pierworodny, Inny staje się swoim, ➤ Artur Żmijewski – KRWP, Oko za oko , Berek.	